

Az új Törvénykönyvek

népszerű előadása.

I. FÜZET.

AZ

ÚJ URBÉRI TÖRVÉNY

VAGY AZ

URBÉRI S EGYÉB BIRTOKVISZONYOKAT

AZ

URBÉRI KÁRPÓTLÁST

ÉS

FÖLDTEHERMENTESITÉSÉT

szabályzó 1853. martius 8-ki császári nyiltparancsok

népszerű

fölvilágosítása s magyarázata.

IRTA

KECSKEMÉTHY AURÉL,

KÖZ- ÉS VÁLTÓ-ÜGYVÉD.

(A cs. nyiltparancsok szövege szerinti szöveggel.)

PEST, 1853.

KIADJA HECKENAST GUSZTÁV.

 Figyelmeztetjük e boríték hátulsó lapjára.

AZ
ÚJ URBÉRITÖRVÉNY

VAGY AZ

URBÉRI S EGYÉB BIRTOKVISZONYÓKAT

AZ

URBÉRI KÁRPÓTLÁST

ÉS

FÖLDTEHERMENTESITÉSÉT

szabályzó 1853 martius 8-ki császári nyiltparancsok

népszerű

fölvilágosítása s magyarázata

IRTA

KECSKEMÉTHY AURÉL

KÖZ ÉS VÁLTÓ ÜGYVÉD.

(A cs. nyiltparancsok szószerinti szövegével.)

PEST, 1853.

KIADJA HECKENAST GÜSZTÁV.

10 URVÄRTÖRÄVÉNY

URVÉRTÖRÉNY ÉS KÉPES HÍRŐRÖKÖZÖNYRŐL

URVÉRTÖRÉNYRŐL

FÖLTELJESÍTÉSIRŐL

1883. évi 18. számú törvény 8. §-ának értelmében

nyilvánított

szabványok és előírások

KISKÖRMEZŐI ÁLLAM

BEVEZETÉS.

Előttünk fekszenek a folyó évi martius 2-káról kelt két rendbeli legmagasb császári nyiltparancsok, mellyeknek elseje (38 számú) *a volt urbéri s ezzel rokon jogállapotok folytán főnforgó birtokviszonyok rendezését*, — másika (39 számú) az *urbéri kárpótlás s földtehermentesítés foganosítását* tárgyalják.

Mivel ezen rendeletek mind a nagyszámu földbirtokos osztályra egyenkint, mind pedig összevéve az országra nézve életbevágó fontossággal bírnak, és a földbirtok egy tetemes részének eddigi bonyolult és bizonytalan állapotából — tehermentesítése, és biztosított állapota felé átmenetét szabályozva nem csak a ma élő nemzedéket legközelebről érintik, hanem századokra kiható következményeket rejtenek méhökben : felette hasznos dolgot vélünk cselekedni, ha ezen rendeletek minden pontjait, s lehető indító okait minden oldalról vizsgálat alá vesszük, még pedig nem csak azon okból, mivel hogy e rendeleteket igazságosan megítélhessük, azokat több oldalról kell, nem pedig csak egyes érdekek szempontjából megrostálni, hanem leginkább azon czélből, hogy mimagunk, kiknek bőrét

illeti a dolog, minél világosabban fölfogjuk a legmagasb törvényhozó jó szándékát és megismerjük: mik jelen helyzetünkben teendőink, s annak törvényes eszközei, módjai.

E cél előmozdítása e lapoknak czélja, miknek tartalmát két részre osztottuk: *I. Része a martius 2-ki császári rendetek indító okainak általános fölvilágosítását a közhaszon és közjó tekintetéből;* *II. Része pedig a cs. nyiltparancsokat és pontonkinti jogi magyarázatukat tartalmazza.*

ELSŐ RÉSZ.

Általános fölvilágosítása a martius 2-ki császári nylltparancsok indító okainak a közjó tekintetéből.

ELSŐ FEJEZET :

Visszapillantás az urbéri állapotokra.

Nem lehet tagadni, hogy száz esztendő óta törvényeink következetes gondja volt a jobbágyok sorsának folytonos javítása.

Szász évvel ezelőtt a jobbágy földesurának csaknem határtalan kénykedve alá volt vetve.

Az elnyomorodott „*adófizető nép*“ szomorú állapota olly erősen indította meg *Mária Theresia* felejthetlen császárné és királyunk nemes szivét, hogy a jobbágyok némi könnyítésére 1767-ben saját hatalmából kibocsátá a máig is nagyrészben fönállított *urbáriumot*, melly által a jobbágy személyes tartozásainak mennyisége s jussai az önkény alól fölmentettek, törvény szerint rendeztetek, s a törvény védelme alá helyeztettek.

Ezen urbáriumot az 1791-ki országgyűlés is mint *ideiglenest* elfogadá, — s ennek alapján jöt-

tek az 1832²/₆-ki végérvényes urbéri törvényczikkek létre; — ezek által a jobbágy sorsa ismét könnyítettett, az apró tizedek, a hosszú fuvar megszüntetése, de különösen *azon rendelkezések által*, mik szerint a jobbágyot csak a törvényben meghatározott esetekben lehetett urbéri birtokából elmozdítani; és a jobbágyok legelő elkülönzést s tagosítást kérhettek.

E dicséretes törekvés azonban csak lassú kezdete volt egy gyökeres változásnak, mellynek — ezt az egész ország érzése — előbb utóbb bekövetkezni kellett.

Ugyan is 1848 előtt minden föld, melly paraszt kézen volt, a földesur tulajdonának tekintett csak azon megszorítással, hogy az *urbéri birtokot* jobbágykézből elvonni, abból *úri* (majorsági, curialis, allodialis) birtokot csinálni törvény által tiltva volt olyképen, hogyha azt egy jobbágytól törvényesoknál fogva elvette is, másiknak tartozott odaengedni, mert a törvényszándéka volt, *hogy az urbéri földek az adózók élelmére szolgáljanak*.

A jobbágy tehát nem volt tulajdonosa urbéri birtokának, csak haszonvevője; használatáért tehát tartozott telekmennyisége szerint bizonyos számú ígás vagy gyalog munkával, kilenczeddel, helyenkint tizeddel is, — fizetett házhelyétől füstpénzt, — a hol fát vagy nádat is kapott, érte többnyire külön munkával tartozott és a többi.

De e haszonvétele sem volt biztos, különféle okokból elvehette tőle ezt is a földesur, és másnak adhatta.

Milly következése volt e helyzetnek a jobbágy gazdaságára még mindnyájunk friss emlékében van s nem szükség hosszasan mutogatnom. A jobbágy

elpazarolta idejének javát ur dolgára, vesztegette erejét, marháját robotra fuvarra, akarva nem akarva elhanyagolta saját gazdaságát, földjét rosszul művelte, javítás eszébe se jutott, minek is — gondolá magában — hátha maholnap kiteszik az irhát? vagy elveszi a földesur s rosszabbat ad érte? aztán a földjavításához trágya, ehhez is egy kis marhatartás szükséges — no de a sovány közlegelőn, ha három mértföldnyire csatangolt is, nem hizott a marha; meg csak az is baj volt, kinek szép marhája volt, annál többet hajtották fuvarra, forspontra! — A paraszt munkájának nem volt látattja, s ezért neki keseredve meglustult s ahhoz sem volt kedve, a mi ki telt volna tőle. Mert végre ha valamihez jutott is — ha 3—4 telket összevásárolt is — csak jobbágy maradt ő, mert szabad birtokot nem szerezhettek magának.

Már most azt gondolná az ember, hogy a földesurnak, ki ennyi ingyen munkát fordíthatott birtokára, gazdasága vajmi fölséges lábon állhatott! Bizony pedig megjárhattuk Tolnát-Baranyát nem találtunk olyan gazdaságot, melly a robot által lett volna virágzóvá. A földesurak jószágá leggyakrabban csak olyan elhagyott állapotban volt mint a jobbágyságé. Igaz ugyan, ebben az uraknak maguknak volt egy kis része; adót nem fizettek, földjüket ingyen munkáltaták — s mire szükségük volt úgy a hogy csak bejött; de hamar megtanulja az ember csak a sült galambra várni, így mivel a földesurat semmi sem ösztönözte nagy fáradozásra, keveset gondolt arra, hogy tán egy kis izzadozás, beruházás, okos gazdaság által megkettőztethetné jövedelmét. De a földolog még is a volt, hogy itt is beteljesedett a közmondás „olcsó

husnak hig a leve;“ — az ingyen munka csak immel ámmal végeztetett, s nem volt köszönet benne.

Innen a szomorú jelenet, hogy az Istentől termékenységgel megáldott Magyarország földművelés a legrosszabb lábon állott.

Pedig Magyarország, de sőt a közbirodalom gazdagságának legfőbb forrása a földbirtokban rejlik. Elhagyatott földművelés volt eddig is köz és országos szegénységünk oka : — ezen tehát előbb utóbb fordítani kellett.

Belátta ezt földesurainknak is egy jó része, s törte fejét mint lehetne segíteni a bajon. *Urbérváltás*ot sürgettek, az az olly törvényeket, mik szerint a *jobbágy megválthassa magát*. — De egy másik nagy résznek ez szálka volt a szemében : s tudjuk hány esztendő, és milly tusakodások után érte meg a jobbágyság azon törvényt, melly a jobbágnak megengedé ugyan, hogy megválthassa magát — de csak úgy ha a földesur beleegyezett!

Folyt a czivakodás az urak közt tovább, az egyik rész akarta — a másik nem akarta a földesurat erőszakolni. De hátha kiegyeztek volna is — mi történt volna? *a parasztnak maga erejéből kellett volna megváltani urbéri tartozásait!* némelly boldogabb vidék hosszabb vagy rövidebb idő alatt képes lett volna, — szegényebb községek elmaradtak, vagy épen az előbbi állapotban maradtak volna. Nem lett volna tehát országos váltás; egy része az országnak fölszabadult és virágzott — másik része elmaradt s mindinkább elszegényedett volna! Azonfölül zavar lett volna a törvényekben, az adózásban s a többi.

Milly erőszak és félelmek kíséretében monda-

tott ki 1848-ban az *országos urbéredáltság*, mindenki tudja, valamint azt is, hogy az 1848-ki törvények végre nem hajtottak, kivéve, hogy az urbéri tartozásokat, s e mellett félreértésből a nem urbériket is megszüntette leróni a jobbágy, — hogy még e kimondás mellett sok a birtokot illető, kétséges kérdés meg nem oldatott, hogy további kérdés lett volna még: milly feltételeket, milly váltáság-kulcsot, mit határoztak volna a fizetés módja és ideje iránt, végre mi tekintetett volna országos és mi magán megváltás tárgyainak? Mennyi viszály, és panasz! egy felül az urak tettek volna egymásnak szemrehányást, titettetek *koldussá!*“ — másfelől a jobbágyok zugolódtak volna, hogy az urak olyan törvényt hoztak, melly csak nekik kedvez!

MÁSODIK FEJEZET.

Ki lehetett illy viszonyok közt a legjobb bíró?

Bármi áron bármi módon s bármikor is rendbe kellett hozni a jobbágyi birtokot, s az ezzel szoros kapcsolatban levő egyéb kérdéseket, mert az ország java ezt kívánta.

De mint lehetett a fönne leirt hinárból kiigazodni?

Bizonyosan csak olyan bíró közbejötté által, kinek a dologban nincs mit nyerni, sem veszteni valója, — ki egyik félhez sem tartozik, egyik kárán sem gazdagodhatik, ki tehát igazságos leendő mindkettő iránt!

De ez még nem elég; mit használna ugyanis a bíró sententiája, ha nem bírja végrehajtani. Tehát e bírónak elég erősnek s tiszteltnek kelle lenni,

hogy mindenik fél készséggel engedelmeskedjék is.

E biró nem lehetett más mint *fölséges urunk császáruk*.

Ő nem csak egyik félhez sem tartozik, nem csak nem nyer egyiknek is kárán — sőt inkább minden fél érdeke fölött öröklik, mindeniknek gyarapodását ohajtja, s ezért csak a közjó és igazság után indul.

Neki semmi érdeke nyomni a parasztot vagy földesurat — hanem bölcsesége maga már azt sugalja, hogy mindeniket, minden osztályt kell emelni, védeni gazdagítani — mert csak a közboldogságban van az ország, és annak feje a császárnak ereje, hatalma s dicsősége.

Ő Felsége tehát a közjó által indittatva *az urbéri viszonyok megszüntetését* megerősíté.

De időközben tetemes surlódások keletkeztek a volt jobbágyok és földesurak között azon okból, mert hol a földesurak, hol a jobbágyok nem fogták föl tisztán, hol légyen ezen engedménynek határa, s a jobbágy nemurbéri birtokától sem akará teljesíteni szokásos, vagy szerződés, vagy törvényszerinti tartozását, — az uraság pedig olly kedvezményt is elakart vonni a jobbágytól, melly törvényszerinti használatára volt rendelve; másutt a jobbágy túl ment a józan világos igazságon is, s ki akarta zárni volt földesurát olly erdőből vagy legelőből, melly előbb is közös volt ur és jobbágy között. Illy vizsgálódások kimerítő rendeleteket kívánatosná tevén, ilyeneket Ő Felsége folyó évi martius 2-ről bocsátott ki, mellyekben egy részről igazságosnak tartotta: hogy a földesur ne veszítse el a legcsekélyebbet is kárpótlás nélkül; más rész-

ről tekintetbe vévén, hogy a jobbágy saját erejéből csak alig bírná megváltani urbéri tartozásait — a jobbágyok könnyítésére azt rendelé : hogy az urbéri telek azonnal az egész országban *teljes tulajdoni joggal a volt jobbágyok birtokában maradjon*, — a földesurak pedig *ebbeli veszteségükért az ország által kármentesíttessenek*.

De ő Felsége gondoskodása minden további vizsgálódások és perpatvar megelőzésére tovább ment : először is elrendelé az uri és jobbágyi (volt urbéri) birtok (legelő és erdőnek) elkülönzését; azután intézkedett a jobbágy kezén levő nem urbéri földek ezutáni sorsáról. Már pedig mint e rendeletek pontjaiból látandjuk, nem akará Ő Felsége, hogy a jobbágyok, az ekkorig általuk *nem szorosan urbéri, hanem* az urbérrel rokon kötelék mellett *örökidőkre birtokolt földektől* elessenek, hanem inkább, hogy azoknak idővel *teljes birtokába jussanak*, csakhogy az illy nem szorosan urbéri tartozásokat nem az ország, hanem az eddigi birtokos saját erejéből kiegyezés vagy törvényszabta uton fogja megváltani.

Mi szükség volt illy további rendeletre, s milly indító okok határozták el Ő Felségét alább látandjuk.

HARMADIK FEJEZET.

Az urbériségekrőli intézkedések.

Ha mint látandjuk a nem urbéri birtok rendezésénél az országos tekintetek, a közjó voltak parancsolók — a tisztán urbértermészetű javaknál régi törvények szolgáltak rendszabályul.

A mi az *igasságot* illeti, ugyan e részben nem olly könnyű a felelet. Egy részről ugyan is mi jussa lett volna a *paraszt*nak kényszeríteni a földesurat, hogy a törvényszerinti tulajdonát az urbériségeket — átengedje, ha mindjárt kárpótlás mellett is — de akarhatja ellenére?

A parasztnak semmi jussa sem volt saját akaratából ezt követelni — ezt csak *törvény* rendelhette el.

De más részről megegyezett-e az osztó igazsággal a parasztot arra kárhoztatni, hogy bármi becsületesség, szorgalom takarékoság mellett is, soha tulajdoni joggal birtokot ne szerezhessen, hanem szolga maradjon maradékaival együtt? Bizonyára ez is égbekiáltó igazságtalanság lett volna?

Világos, hogy itt egy középutat kellett találni.

Ez igazságos középut pedig nem állhatott abban, hogy minden törvényes alap nélkül elvegyünk a földesur jószágából a mi tetszik, s osszuk föl a jobbágyságok közt is, a hogy tetszik:

hanem az igazságos középut csak abban állhatott, hogy az *urbéri birtok*, melly amugy is a törvény által a jobbágyság élelmére volt rendelve, melly századok óta mindig az országos törvényhozás tárgya volt, mellyet a földesurnak uri jószágához csatolni, csak bizonyos a törvény által meghatározott esetben lehetett, a *jobbágyság tulajdonába menjen át*, — a földesurnak ebbeli vesztesége pedig, melly csak az ezen birtoktól járó tartozásokban áll, kárpótoltassék. Ezt rendelé az 1848-ki törvény, — és megerősíté császárunk Ő Felsége.

Ime ez a földolog, ezt kell szemünk előtt tartani mindenek előtt, ez magyarázza meg mind az előbbi rendeleteket, mellyek a jobbági viszony-

nak Magyarországon (mint a birodalom egyéb tartományaiban történt) megszüntetését megerősítik, mindezen előttünk levő császári patenseket, mellyek az ebből folyó viszonyokat az érte járó kárpótlásnak módját végérvényesen szabályozzák.

Ezen az urbériségekre vonatkozó rendelkezések az 1832/6-ki törvényben, ezeknek 1840 : VII. általi módosításain, végre az 1848-ki csak egy részben teljesülésbe ment törvényeken alapulnak.

Az 1848-ki IX. törvényzikk az urbér, és ezt pótló szerződések alapján gyakorlatban volt tartozásokat szünteti meg, és csak az ezekért járó kárpótlás viselését bizza az országra.

Az 1848 december 2-ki és 1849 július 7-ki császári nyilatkozványok csak e rendelkezést erősítik meg.

A szóban levő 1853 martius 2-ki patensek is ezen értelemben rendelkeznek : hogy az urbéri birtok, mellyről az ország törvényei mindenkor rendelkeztek, melly mintegy országos rendelkezés alatt álló *kösbirtok* most a jobbágyok teljes tulajdonába menjen át, s váltsági díját az ország fizesse.

A nem urbéri birtok ellenben *magánbirtok*, mellyről tulajdonos (földesur) és haszonvevő (paraszt-jobbágy) szabad akaratu magán szerződéssel rendelkeztek; a törvény ugyan e birtokra nézve is föltgyeletet gyakorlott, de a haszonvételeől járó tartozások mennyiségét sohasem szabályozá, hanem a jobbágy és földesur egyezkedésére bizza. Ezt sem nem adhatja oda a törvény, ugy mint Jánosnak bundáját nem adhatja Józsefnek, sem nem róhatja megváltását az országra.

Mert ki azaz ország? — mi mindnyájan, kik

benne lakunk ; földesurak, nemesek , polgárok, városi lakók, mesteremberek, gyárosok, orvosok, ügyvédek, parasztok, földmivelők.

Miből fizeti az ország az urbéri kármentesítést? felelet : a *közsadóból*.

Fizeti tehát az urbér-váltságot az is, kinek semmi haszna abból, hogy a jobbágyból tulajdonjogu földbirtokos lett. Az előszámláltak pedig sok adót fizetnek, van olyan is, ki ezerszer annyi adót fizet, mint a legvagyonosabb paraszt.

Ha tehát elrendelhetette a törvény, hogy a törvényhozás rendelkezése alatt álló urbériség kárpótlását fizesse az ország — azaz a nép minden osztálya, nem rendelhetette azt, hogy a többi osztályok pénzén szerezzenek a jobbágyok egyéb magán birtokot, melly a törvény által a *jobbágyság élelmére rendelve s biztosítva nem volt*.

Ime tehát egy sarkalatos elve (kiindulási pontja) a fegfelsőbb rendeleteknek : hogy *csak az urbéri kötelék mellett birt haszonvétel az ország általi kárpótlás tárgya*.

Ez igen szépen van mondva, de koránsem elég világos, mert az urbéri birtok mennyiségét némelly helyen nem lehet szorosan meghatározni; néhol kevesebb, néhol több, mint szorosan törvény szerint lenni kellene.

Legtöbb vidéken az urbéri telepekkel biró határookban a *legelő*, mellyhez a tarló és ugar is tartozott, a földesur és jobbágy által közösen használtatott, a szántóföldek és rétek az egész határban szétszórva a földesur és jobbágyé vegyesen, s csak néhol elkülönítve találtatott; —

Az 1767 ki urbérrendezés csak megjelölé az urbéri földeket, szabályszerű fölméretés csak ritkán

történt, s az urbéri telkek kiegészítő mennyisége csak a jobbágyok szóbeli előadása után tudatott ki. —

Az ebből folyt szabálytalanságokat csak urbérrendezés útján lehetett kiigazítani, — ez pedig, valamint az elkülönzés (az 183²/₆ törvény szerint) csak a földesur, vagy a jobbágyok többségének kívánatára hajtathatott végre;

az urbérrendezés tehát meg nem történvén — ma sok vizályra és kétségre ad alkalmat.

Más részről pedig, némely birtoknak nemurbéri vagy urbéri volta kérdésbe vonatott. Ebbéli vizályokra szintén a régi állapotok adtak alkalmat.

Ugyanis régi törvényeink különös védelem alá vevén az adófizető népnek jóvoltát s érdekeit — a földesurrali birtokviszonyokat a legfőbb politikai hatóság (a helytartótanács és udvari cancellária) örökösére alá helyezék, elannyira, hogy az ezen viszonyokból eredő *nem urbéri* ügyesbajok is az urbéri uton általuk, s nem a magányügyekre fönnállt törvénykezés útján döntettek el. Ebből szinte zavar keletkezik most, a mennyiben némely birtokot urbérinek tart és akar tekintetni a volt jobbágy, melly nem urbéri, tehát nem országos megváltás tárgya.

Ellenben, némely helyen a földesur azon szempontból indulva ki, hogy csak az urbéri telek tartozásai szüntettek meg, csak ez megy a volt jobbágy tulajdonába át s csak ez országos kárpótlás tárgya — az erdő nádas és legelőből volt jobbágyait kizárhatni véli: a patensek tehát régi törvényeink értelmében ezen előszámlált javadalmaikat, a hol a jobbágyok azoknak (az 1836: VI. cz. vagy helybeli szokás, vagy birói ítélet, vagy szer-

zödés alapján) élvezetében használatában voltak, urbér természetűeknek ismeri el — s a törvény értelmében elkülönített vagy elkülönítendő *erdő* legelő-földeket is országos váltság tárgyául tekinti. A hol azonban különös tartozások jártak e haszonvételektől, azok valamint a nádas is, mint nem urbériek, a jobbágyok által váltandók meg.

Továbbá még a *puszta telkek, remanentialis földek* birtokjoga iránt is merültek föl kétségek;

a régi törvények szerint puszta telkek ismét benépesítendők, s a majorsági földekhez nem csatolhatók; a remanentialis (azaz urbérrendezés alkalmával a bizonyos számú telkek urbéri állományán fölül fennmaradt) fölösleg földeket is köteles volt a földesur (mikor lehet?) új telkek alkotására fordítani;

mi volt e törvények indító oka? a jobbágyok védelme, s birtokuk szaporítása, mert csak ők fizettek adót; a törvények ezen oka márma megszűnt, mert a nemes és nemtelen egyformán adózik; nem kelle tehát attól tartani, hogy a földek foglalás utján lassankint adómentes birtokká válnak;

a patensek tehát nem vesznek ugyan el a jobbágyságtól semmiféle birtokában levő földeket, hanem a maradvány *földek* váltságát nem is nehezítik az ország vállaira, és a jobbágyság köteles saját erejéből megváltani.

A puszta telket pedig nem tartozik a földesur benépesíteni, hanem ha birtokában van, tulajdonosa marad.

Lesznek földesurak, kik azt fogják mondani „az urbérrendezés alkalmával az urbéri telkek törvényes illetőségén felül fennmaradt földekből nem

szükség, nem is fognak új telkek alkottatni, mert az urbéri viszony megszűnván az új telkek alkotásának semmi czélja semmi értelme sem lenne: tehát essenek vissza a földesur tulajdonába, a honnan származnak; — azonban megjegyzendő, hogy a patensek e részben szorosán az urbéri törvények értelmében rendelkeznek; ugyanis a remanentialis földek urbéri természete félreismerhetlen, már az urbárium első behozatalakor az urbéri állomány kiegészítő részét képezzék, mind a törvény tehát, mind a tetteleges birtok a jobbágyságnak kedvez, s nincs ok rá, miért kellene százados birtokát tőle elvonni.

De hát hogyha *urbéri birtok* a remanentialis föld — mért nem fizeti az ország, s mért fizeti a jobbágy a váltságot érte? mondhatná valaki. Felelet azért: mert a remanentialis föld a telek törvényes állományán fölül van, ahhoz tehát egy *jobbágnak* *sincs külön jussa*, mert mindenik csak telkének *törvényes kiegészítését követelhet*, — hanem van jussa hozzá mint urbéri földhöz a *jobbágnak* *összesen együttvére*, mert a jobbágyság élelmére volt szánva, s a régi törvény szerint vagy új telkek voltak belőle alkotandók, vagy a *közlegelőhöz csatoltatott*, a hol legelőszüke volt, — de a földesurra vissza nem esett.

Mivel tehát a császári rendelkezések szerint új telkek nem alkottatnak, hanem a remanentialis földek annak birtokában hagyatnak, a kinek kezén találhatnak, nyer az ilyen jobbágy olly földcskét, mellyhez személyes (egyéni) jussa az urbér szerint nem volt; de nem volna igazság, hogy az illy kedvezés terhét az ország viselje; szivesen fizetheti amugy is a jobbágy az így kapott föld váltságát, mert elég olcsón jut hozzá.

Ugyancsak az *irtásokról* is hasonló szellemben rendelé Ő Felsége, miszerint az olly irtások, melyek urbéri telek kiegészítő részei, s e szerint előbbi természetüket elvesztették, mint urbérik, a jobbágy birtokában maradjanak, s az ország által váltassanak meg.

Egyéb nem urbéri irtásokról alább bővebben lesz szó.

De a legnagyobb zürzavar támadott a *szőlők* iránt, ezeknek urbérisége és nem urbérisége a legviszásabb magyarázatok, s legtöbb surlódások tárgya.

Hogy a *szőlők* általában soha sem tekintettek urbéri birtoknak, számos törvényekből különösen az 1715-ki XVIII, 1802-ki VII, 1807-ki III, 1827-ki XVI. törvénycikkelyekből és 1836 XVI. t. cikk 3. §-ából világos, mert mind e törvények csak a szünet idejének meghatározásáról, a szőlő használattól járó tartozások beszedési módjáról rendelkeznek; de a *tartozások mennyiségére* nézve semmit sem határoznak, pedig urbértermészetű birtoknál a tartozások mennyisége is törvény által rendeltetett el.

De sokan félrevezettetnek az által, hogy a szőlők az urbér behozataláróli 1767-ki hivatalos tudósításokban belefoglaltattak, a mi azonban csak az urbéri bormérési jog és hegyvám rendezése miatt történt; a mint is urbériségük csak úgy lenne kimutatva, ha az urbériség próbakövébe az *urbéri tabellákba* az urbéri telkek sorába fölvéve lennének.

De még az által sem lesznek a szőlők urbértermészetüekké, ha közlegelőre ültetettek. Mert ha jobbágyok ez ellen folyamodtak is, s ha pana

szuk a bíróság által tekintetbe vétetett volna is, nem az leendett a következménye, hogy e szöllők urbériekké tétetvén urbéri kötelék mellett legyenek a jobbágyok birtokában, hanem csak az, hogy a legelő az urasági birtokból kiegészítettessék, minek azonban megszüntetvén az urbéri viszony, ma már nincs helye olly esetben, ha a szöllő általi megszorítása ellen akkor mindjárt föl nem szólaltak, vagy ebbéli panaszuk a bíróság által tekintetbe nem vétetett, vagy még eddig el nem döntetett.

Mindezeknél fogva csak az urbériség állományhoz tartozó szöllők, mint urbéri földek váltak a jobbágnak teljes tulajdonává és fognak az ország által megváltatni.

A nem urbériekről alább lesz szó.

Az előadottakból tehát látható, hogy *az ország általi kárpótlás tárgya egyedül a szorosán urbéri birtok*, — hogy *annak meghatározásában, mi urbéri és mi nem urbéri birtok régi urbértörvényeink szolgáltak alapul*, — és hogy az urbériségekről *rendeletek semmi lényegeset nem foglalnak magukban mi már régi és újabb* — különösen 1836-ki év *1848-ki törvényeinkben ki nem mondatott volna*.

A mennyiben pedig régi törvényeinktől eltérés történt, az mint láttuk, egy részt az új országos viszonyok következése, de más részt olly nagy fontosságú tekintetek miatt történt, miket a nem-urbéri viszonyok elrendezéséről szóló következő fejezetben igyekezni fogunk kellőkép kiemelni.

NEGYEDIK FEJEZET.

A jobbágy kézen levő nem urbéri birtok rendezéséről.

A jobbágyi viszony megszüntetése fölizgatá a nemcsak urbéri, hanem minden nevű jobbágyok s ezektől különös bánás alatt létezett földbirtokosok kedély állapotát, megzavará jogfogalmait, nemcsak azért, mert mint mondók az urbériség fogalma törvénykezésünk következtében olly földekre is kiterjesztett a jobbágyság által, mik urbérik nem voltak, hanem azon természetes oknál fogva is, mert a szinte nagy terjedelmű nemurbéri, hanem szerződési jussal jobbágy kézen levő földbirtok is bizonytalanná ingadozóvá lön.

Tudjuk ugyan is, hogy a földesur kitünő földesuri jogánál fogva a jobbágyoknak különféle nevezet alatt, mint taksások, curialisták, szerződésbeliek, censualisták neve alatt, habár örök időkre átengedett majorsági (allodialis vagy curialis) földeket a tett javítások s beruházások megtérítése mellett visszavehette. Az illy földek nagy része emlékezetet haladó idők óta a jobbágyok birtokában volt, s az 1767-ki urbérrendezéskor is ott találta-tott, — az azokért járó tartozások rég óta szabályozvák, s netáni önkényes fölemelés ellen törvény által védelmeztettek, s ennyiben szorosán magánbirtok természetük csökkent.

Az illy földek visszavétele igen ritkán történt, s csak a javítások s beruházások megtérítése mellett, s birtokosai azok birtokában csak nem olly biztosak voltak, mint maguk az urbéresek.

Ha a földesuraknak az illy visszétel tovább is megengedtetnék — ezernyi munkás és becsületes,

a földbirtokhoz, földműveléshez szokott család egyszerűre földönfutóvá tétetnék; pedig igen is valószínű, hogy némelyek e joggal igen nagy mértékben fognának élni, nem azért, hogy allodialis birtokot szerezzenek vissza, hanem csak azért, hogy azt egy *harmadiknak eladhassák*, mert a földbecsének napjainkban rendkívüli fölemelkedése mellett többet remélnének érte, mint annak váltsága teend.

És *mit nyerne az ország* az által, hogy sok ezer jóra való népe egynehány földbirtokra áhítózó pénzes ember által élelméből keresetéből kiszorítatnék? — nem egyebet, mint azt, hogy ezen kenyerüktől megfosztott ezereket maholnap közkölségen tartani volna kénytelen.

És *mit nyerne vajjon a földesurak osztálya?* ha nem tesszük is föl jóra való erkölcsös népünkről, hogy miután így tétetett boldogtalanná — boszu érzetében a földesurak romlását óhajtani — hisz a császár hatalma elég erős is féken tartani illy gonosz törekvéseket: de nem természetes-e, hogy idegenséggel, sőt irigy gyűlölettel fognak elfordulni egymástól azon osztályok, mik kölcsönös barátsággal fértek meg egymás mellett? és kívánatos állapot-e egy országra, hogy egy nagyszámu néposztály elkeseredettségében mindennemű bujtogatások vak eszközeül használható legyen?

No de ha föltesszük is, hogy a jelen viszonyok közt kecségtető visszaváltási jogukkal nem élnének a földesurak, — ha föltesszük is továbbá, hogy az itt érintett földbirtoklók a legdicsebb keresztényi lemondással látják, miszerint az ő sorsuk a régi küzdelmes állapotban maradt az alatt, míg az urbéri jobbágyosság országszerte szabad földbirtokhoz

jutott : igazság volna-e hogy midőn az ország minden tagjára nézve egy a törvény, s mindenik egy formán tartozik adózni — ezen földbirtoklók e mellett régi terheiket sem vethessék le soha? nem következik-e, hogy míg a földbirtokosok egyéb neme gyarapodnék gazdaságban, s értelmiségben — emennek el kellene maradni, sőt napról napra elszegényedni, mert különösen terhelt gazdasága mellett a szabad földbirtokkal sem természetnyei jóságában, sem olcsóságában nem állhatná ki a versenyt? és így a jobbágyviszony megszüntetése, melly sok ezerekre és az országra *áldás* — ezekre nézve valódi *átokká* vált volna.

Ki ezen országos fontosságú tekinteteket csak futólagos figyelmére is méltatja, nem fog kételkedni, hogy a jobbágyi viszony megszüntetése, az urbérrendezés szüksége olly kényes kérdések megoldását is tevé szükségessé, miknek megítéléséhez eddigi törvényeink fonálán eljutni nem lehetett, s országos tekintetek ollybeli intézkedést sürgettek, melly által mindenik fél lehetőleg kielégíttessék, lehetőleg megnyugtatta legyen.

Az előbbi fejezetben mondottak szerint nem vehette el ugyan a törvény az illy földek tulajdonát a földesuraktól, sem nem róhatta váltságdíját az országra : hanem a nép sorsát szíven viselő Főlséges urunk a jobbágyoknak illy örökidőkre kezére bocsátott birtokot biztosítani, s gyarapodásukat a volt urbéri jobbágyokkal hasonló módon lehetségessé tenni akarván azt rendelé : hogy ne lehessen többé elvenni a jobbágytól olly birtokot, mellynél világos, hogy a földesur örökidőkre adá neki használatra, — sőt hogy az azon levő terheket a kitűzött módon megválthassa, s így idővel teljes

tulajdonosává vállalják, — addig pedig, míg az megtörténék, az eddigi tartozásokat teljesítse.

Illy országos tekintetekből magyarázandó tehát Ő Felségének azon jótékony rendelése, miszerint a volt jobbágyok birtokában levő nem urbéri földbirtok, melly *örök időkre átadottnak* tekinthető, a jobbágytól el ne vétethessék; illy tekinteteknél fogva határozzák el már a régibb törvények is (1836. V. VI.), hogy az eredetileg *a jobbágy élelmére adott* irtások, épen úgy mint az urbéri telek állományához tartozók a földesur által vissza ne válthassanak, — a melly gondoskodást a legujabb császári nyiltparancsok azon jobbágyokra is kiterjeszték, kiknek az irtáson telepők van és kiknek ezen irtásokon kívül egyéb urbéri földbirtokuk nincs, tehát ezeknek elvesztése által földönfutókká válnának.

Az örökidőkre átadatott föld neméhez tartoznak a *szöllők* is (régii törvényeink mindig így tekintették). A nem urbéri szöllők is tehát eddigi mivelői által megváltathatnak.

De minden atyai gondoskodás mellett is nem rendelhetette el Ő Felsége, hogy a nem urbéri, tehát *nem köztörvény, hanem magánszerződés szerinti birtok* azonnal a jobbágyok tulajdonába menjen át, — és az ország által váltassék meg.

A magán személyek között kötött szerződéseket a törvény nem szüntetheti meg, épen úgy mint nem mondhatja az adósnak, hogy nem tartozik a kikötött időre fizetni adósságát.

Az illy akár írott, akár szóbeli szerződés és nem urbérszerinti birtok váltságát az országra róni igazságtalanságnak tettszett volna, mert mint fő-

lebb mondatott, a nép más osztályainak pénzéből nem kívánhat senki magának jószágot vétetni, — annál kevésbé, mivel az urbér kárpótlása által is olly nagy teher nehezedett az országra, mellyet még csak majd meglátjuk, hogy fog elbirni!

Szinte így nem semmisithette meg a törvény a végérvényes, vagy már foganatba vett, vagy épen teljesen foganatosított, vagy legalább is a jelen törvények megjelenési határáig (1853 mart. 8-kig) teljesíteni kellett *örökváltsági szerződéseket*, mert azok szabad akaratu magán egyezések, s azonfölül a törvénynek visszaható ereje nincsen. Milly kedvezésben részesültek a jobbágyok mindazonáltal olly örökváltsági szerződésekre nézve, mellyeknek törvény kihirdetéseig (mart. 8-ig), még nem egészen kellett leróva lenniök, (hogy tudniillik a hátralevő sommát az ország kárpótolja) a II. Részben bővebben megmagyarázzuk. Oka egyébiránt e kedvezménynek világos — mert urbéri eredeténél fogva e tartozás országos váltság tárgya *azon percztől kezdve*, mellyben az urbériségekről rendelkező törvény megjelent.

A harmadik és negyedik fejezetben előadottakból ezen sarkalatos észrevételeket vonhatjuk ki,

1) hogy a legfelsőbb rendeletek a birtok urbéri voltának meghatározásában — az urbéri törvényeket követik, —

2) hogy csak az urbéri törvény szerint birt haszonvételek váltságát fizeti az ország, —

3) hogy a jobbágyok használatára *örökidőkre* adott s birtokukban találtató nem-urbéri földek azoktól el nem vétethetnek,

4) hogy az utóbbiak váltságát nem ország, hanem minden birtokos maga viseli, — a váltságig pedig tartozásait teljesíteni köteles, —

5) hogy sem ideiglenes, sem egyéb magánjogi (haszonbér, zálog) szerződéseket e nyiltparancsok nem érintenek.

Ezen általános szabályok, némi csekély módosításaikkal, a II-dik Rész pontonkinti tárgyalásánál, még inkább ki fognak tűnni.

ÖTÖDIK FEJEZET.

A földbirtok egyébkinti szabályozása.

Olly szomorú állapot, mint a mellyben 1848 óta sinylik hazánkban a földbirtok, csak évezredekben szokta meglátogatni a nemzeteket.

Ezen hánykodás, e bizonytalanság az enyim és tiéd fölött, mellyhez az 1767-ki urbérrendezés által előidézett távolról sem hasonlitható, országos csapásnak mondható, mellyet ur és paraszt, de a nemzet gazdasága is keservesen megérez.

A földbirtok viszonyainak, kivált a hol azok olly zürzavarosok, századokot haladó szokások törvények és visszaélések által bebonyolitottak mint hazánkban, — illy tősgyekekes egyszerrei összekuszálása, mint az 1848-ban történt, nem olly könnyen hozható rendbe, és az egyesek tömérdek kára, az ország sulyos küzdelme nélkül nem is igazitható úgy el, hogy az új állapot ismét századokig legyen a későbbi ivadékok boldogítására föntartható.

De ha minden, a legjótékonyabb változás is sokaknak kára s az ország pillanatnyi hátramar-

dása által vásároltatik meg: nem tanácsolta-e a józan előrelátás, hogy egyes mellékes birtok-kérdéseket ne halaszszunk ismét későbbre, hanem egy füst alatt végezzük el azokat is.

A mint az urbéri viszonyok megszüntetése — a nem urbéri birtok rendezésének, — úgy a legelő és erdőelkülönzés, birtok összesítés elrendelésének szükségét is vonta maga után.

Elrendelé ugyan ezeket az 1836: VI. tcz. 3 §-a is, de nem kötelezőleg, még most a legelő (és erdő) elkülönzése mindenütt hivatalos uton kényszerítőleg rendeltetett el, az összesítés pedig a felek kívánságára egy kiszabott idő alatt megengedett.

Mi az elkülönzést magát illeti, az új viszonyból, mellyben jobbágy és földesur mint egymástól független különös birtokkal ellátott személyek állanak egymással, következik, hogy közösen nem lehetnek valaminek birtokában; melly közös birtoklás addig, míg a földesur tulajdonosnak a jobbágy haszonvevőnek tekintetett, nem ütközött a tulajdoni jog fogalmaiba.

Ha tehát a törvények itt egy hézagot hagytak volna további surlódásokra bő alkalmat nyújtandott.

De nem is hagyható e kérdést megoldatlanul — igen nagy fontosságú tekintetekből.

Mindazon jótékony intézetek ugyan is, miket a földmivelés javítása, a földbirtok becsének emelése végett, részint létrehozott, részint létrehozni törekszik a kormány — mint telekkönyvek, cataszter, hitelbankok, közös adózás, sőt maguk a közlekedési eszközök is elsöben is a földbirtok tisztázását s megszilárdítását szükségelik.

Legelsö föltétele a földbirtok emelkedhetésének

a *hitel*; — kinek nincs hitele nem kap pénzt, nem instruálhatja jószágát, nem tehet javításokat ott, vagy akkor, mikor kellene. — Hogy volna pedig olly birtokosnak hitele, kiről azt sem tudjuk *mije van*, mert ha látjuk is, hogy birtoka van — nem tudjuk tulajdonilag övé-e? nincs-e adósság rajta! s a többi.

A telekkönyv tehát első szükség, mellyben följegyezve kell lenni minden darab földnek, birtokosa nevével, birtoka czimével, terjedelmével: de hogy lehet ezt bejegyezni, ha valakinek birtoka nem biztos, vagy nem tisztán sajátja, hanem közös?

Továbbá egy ország gazdagsága kifejlődésének igen nagy akadálya lehet az *aránytalan*, tehát igazságtalan adózás; a cataster arra való, hogy (mint a telekkönyvbe) beléjegyeztessék minden föld minősége, kimért terjedelme, termékenységi klaszisa, (osztálya) körülbelöli jövedelme, — nehogy a silány terméketlen birtok csak annyi adót fizessen, mint a termékeny. Világos, hogy illy *catasterek*, vagy is adójegyzőkönyvek, miknek a telekkönyvek némileg kiegészítő részei, csak ott készülhetnek, hol a birtok kétségen fölül áll mind tulajdonosára, mind egyéb állapotára nézve s rendben van.

Szükséges-e még emlegetni, hogy csak a biztosított és személyes tulajdoni jog az, melly munkásságra, a gazdaság javítására ösztönzi a birtokost?

E rendszabályokat tehát elhalasztani annyi lett volna mint néhány esztendő mulva új háborgást okozni a birtokosok közt, új ingerültséget idézni elő, — a tulajdont ismét bizonytalanná, a hitelt ingadozóvá tenni — s ez által az ország gyarapodását ismét néhány évvel hátrább vetni.

De azonfölül a birtokrendezése mind a birtokosoknak, mind az országnak tetemes pénzébe kerül; a fölméretés, becslés, pereskedés, bírák föllállítása mindez költségbe és időbe kerül — ha tehát egyuttal ennek is végére nem járunk, kétszeresen költekeziünk, s időt is vesztegetünk.

Végre ideje már, hogy békesség legyen az országban, hogy senkinek se legyen remélni és félni valója, hogy kiki tudja, mi az övé s — munkájához lásson.

Mindezen tekintetek arra határozzák Ő Felségét, hogy e legelőelkülönzést mindenütt, a birtokösszesítést, a hol csak a körülmények engedik, s a birtokosok kívánják, miknek kiviteléért annyi esztendő eta eredménytelen fáradoztak az ország jobbjai — ezenel elrendelje, — s kivitelét az urbérrendezés vég tt föllállítandó külön urbéri törvényszékekre bizza .

Milly jótékony befolyása lesz ezen intézkedésnek főleg a legelőelkülönítésnek, a mezei gazdaságra, sokszor ki volt már mutatva, s a külföld is példa reá.

De ha marhatenyésztésünk silány állapotát olly országokéval hasonlítjuk egybe, mellyek sokkal kevésbé termékenyek, a közlegelőt pedig hiréből sem ismerik — látni fogjuk, hogy erre nézve is egészen haszontalan a közlegelő, mellynek csak az veszi hasznát, kinek marhája van, — s kinek több van — nagyobb hasznát veszi, míg a szegényebb belőle semmi hasznot nem húz, azért ugyan, hogy ő nem legeltet rajta marhát, mivel nincs neki, senki sem ad kárpótlást.

De épen az a dolog bibéje, hogy a kinek sok marhája jár a közlegelőre, nem akar annak fölosztásáról tudni; — mások pedig azt hiszik — közlegelő nélkül nem is tarthatni marhát.

Nem a mi dolgunk ezuttal arra oktatni a magyar gazdát, miként bánjon földével, hogy mindig takarmány bővében legyen, — majd megtanulja idővel, s akkor be fogja látni, hogy a közlegelőből neki jutott bármi kis földrésznek nagyobb hasznát veszi, mert az tulajdona lévén szánt-vet rajta, a mi tetszik, szóval olly természetésre fordítja, melly rá nézve legnyereségesebb.

A *birtok összesítésnek*, melly abban áll, hogy a gazdának néha sok apró darabra szaggatott több dülök, vagy határokon elszórt földek egy darabban, vagy legalább dülőben adassanak ki, jótékony volta szemebetűnő.

A kinek 30—40 holdnyi birtokocskája a világ négy részére elszórva fél napi járásra egymástól fekszik — az járáskelésre csak annyi időt fordít, s a marháját épen annyira elcsigázza, mennyivel más 30—40 holdnyi földet megmivelhetne; s ha magának nincs több birtoka vagy árendálhatna, vagy bérben dolgoznék!

De azt fogja mondani az egyik: nekem négy öt határban van földem, ha az egyik roszaeska, legalább a másik jó fekete föld, — ha már most egy darabban adják ki mindenik birtokát — hátha az enyim épen a roszaebből adatik ki? — erre minden gyermek is megfelel azzal, hogy a jóföldből kevesebb, a terméketlenebből aránylag több adatik ki, — a hol pedig nagyobb nehézségek forognak fönn, nem egy darabban, hanem lehetőleg kevés részecskékben összesítettik.

De ha elveri a jég! eddig csak jó volt, mert ha az egyik határban elvette is — másokban megőrizte az Isten! — így is okoskodik némelly együgyü ember; de ennek is van módja, álljanak a

birtokosok jég- és tűzkárok ellen biztosító társaságba, mikben egy esztendőnkint fizetendő csekélységért biztosítják vetésüket s jószágukat, s hogy ha tűz vagy jégeső által elpusztulni talál — becsü értékét megtérítik a társaság tagjai egymásnak! Ha nem tudják, hogy miként fogjanak hozzá illy bölcsintézet fölállításához forduljanak a szolgabíró urhoz, vagy valamely értelmesebb birtokos társukhoz tanácsért, — majd megérik hasznát.

Aztán csak gondoljuk meg édes atyámfiaink, ha már most a legelőelkülönzés is megtörténvén egyiknek sem szabad a másföldjén legeltetni jószágát, de a tagosítás pedig meg nem történik — minden birtokosnak itt egy darab ott egy darabka földje a máséval vegyest levén, hogy fog rajta legeltetni? minden darab marha mellé csösztt fog állítani, hogy az egy arasznyira való sajátjából a szomszédéba át ne menjen? — tehát vagy inkább nem is fog legeltetni, vagy örökös czivakodásban fognak élni szomszéd szomszédal.

De a sok járás kelés mellett még nem is fogják becsületesen megművelhetni földjüket, hol legázolja a szomszéd, hol elszánt belőle egy darabot, vagy belecsuszik a kaszája — ismét csak perpatvar, izetlenkedés.

Tudom én azt, hogy nehezen esik megválni, egy rég óta megszokott földecskétől, — azt is gondoljuk mindig „jobb volt az előbbi, mint a mit kapunk“ — de kis idő múlva megszokjuk amazt is, s csak hamar belátjuk, mennyivel könnyebb munkával jobban gyarapodik az így egészen elkülönzött háborítatlan gazdaság, mint az előbbi 60 darabocskára szaggatott, 60 szomszéd által rongált,

mindenféle perpatvarral járó, — s a mellett időrabló, marhát rontó gazdaság.

Mindezen józan okosság által diktált okoknál fogva azon legyen minden birtokos, hogy a menyire tőle telik, a tagositást előmozdítsa, s sürgesse : ő maga fogja érezni legközelebbi hasznát, s áldani fogja még unokája is.

A jobbágyokat törvényes mértékben illető erdő rész szinte a földesurétól elkülönítették. Tudjuk bizony a közös erdő milly kevés haszonnal járt, néhol mindössze is csak egy kis galyból állt a jobbágy része, alig fordult meg benne, ott csipte a kerülő, nyomában a büntetés; haszon kevés s még is kár volt az erdőben, kár a földesurra is. Az elkülönítés tehát mind a két félre jótékony.

De jobbágyok része nem fog köztük egyenkint fölosztatni, hanem inkább egy tömegben maradván, *községi erdőnek* tekintetni, s a szerint kezelteni, hogy minden jobbágy illetőségét kikapja, figyelemmel levén az erdő föntartására, s az erdészi, részint eddigi, részint ezután hozandó törvényekre, — mellyek szerint a politikai hatóságok az erdő föntartására fölügyelni fognak.

Oka e rendelkezésnek szembetüő : Az élelem után *első szükségű cikk a fa*, nemcsak téli fűtésre, hanem építésre, butorokra mindennemű eszközökre; a fa pedig már eddig is Magyarországból aránytalanul drága, mi az erdők rossz kezelésének s pusztításának természetes következménye. Félni lehet attól méltán, hogy a jobbágyok nagy része erdőrészecskéjét vagy kiirtaná, hogy annak térségét más természetményre fordítsak, melly azonnal több hasznot ígér, — vagy ha nem is e

szándékból, hanem gondatlanságból úgy gazdálkodnék benne, mintha a mi későbbi nemzedékünknek nem is fogna reá szüksége lenni; de aztán kis parcella erdőcskét nem is lehet úgy kezelni, hogy ki ne pusztuljon, de nagy terjedelmű erdőnek egy részét használván más részét kimélni, ott a fát nevelni lehet, míg ismét rá kerül a sor. A fölosztásnak következése nem csak a fa iszonyu drágasága lenne, hanem az is, hogy a jobbágyság ma holnap erdőbirtokából kipusztulva az előrelátóbb és okosabbaktól, kik erdejüket jó karban tarták, függni, s azoktól olly áron volna kénytelen vásárolni, a mellyet nekik szabni tetszik.

Már régi törvényeinkben is látható e bölcs gondoskodás az erdők pusztításának meggátolására, — azoknak fölügyelése a vármegyékre volt bízva, ezután is a hatóság fog reá fölügyelni.

A jobbágyok kocsmáltatási jogáról, s a földesuri kocsmáltatási — malom és — halászati királyi jogokról rendelkező 1836 : VI. 2. §. e nyiltparancsok által erejükben hagyatnak. De az országnak adózási, törvénykezési, és ipartörvényi rendezésével ezeknek is öszhangzatos rendezése szükséges leend.

Az urbériség megszüntetése folytán országos kárpótlás mellett megszűnt némelly földesuri jogok, mint a *pálinka kazányoktól* járó illeték, melly amugy is országos adóvá vált, mint annak amugy is tárgya, — a *boltnyitási* jog, illetőleg az attól járt bér, — a kizárólagos *husvágatási jog*, — mellyek a földesur kitünő tulajdoni jogával az urbéri viszonyok alatt megegyeztek, ezeknek megszüntetése által föltarthatók nem lettek. De egyébkint is mind

a mézárszéki, mind a boltnyitási jog az ipar és kereskedelmi törvényekkel, a pálinka illeték pedig az állam adóztatási jogával öszhangba hozandók — mi által olly rendezett állapot idéztetik elő, melly a közönség ebbeli szükségéit kielégítse, — s melly a felsőbbség fölügyelési jogát ne akadályozza.

Végre a birtok biztosításának egy nélkülözhetlen kelléke az *elévülés*, vagy is olly időhatárnak megszabása, mellynek lefolyása után a *jóhiszemű* birtokost birtokában háborgatni ne lehessen. Minden országban létezik illy rendszabás, a mi régi törvényeink szerint magánbirtokra 32 esztendő volt. Ezen elv itt is föntartatott — a mennyiben az 1820 ótai *háborítatlan* birtok örök birtoknak tekintetik.

HATODIK FEJEZET.

Különös urbéri törvényszékek fölállítása.

Az urbéri s azzal rokon birtokviszonyokat szabályozó (38 számú) nyiltparancsnak II-dik és III-dik Szaka két részre oszol.

Az első *különös urbéri törvényszékek alkotását* rendeli el, mellyekhez ezen birtok szabályozó és összesítési ügyek tartozandnak.

A másik ezen törvényszéknek ügyvezetését, birói eljárását, s az illető hatóságok közremunkálási módját szabják ki.

A föntebb kimutatott sürgető szükség az ország birtokviszonyait s a földtehermentesítését s urbéri kárpótlását mielőbb fogatosítani illy *különös törvényszékek fölállítását* annál inkább javallák, mert e bonyolult kérdések egy részről különös tanul-

mányt, sokféle tapasztalást igényelnek, mellyek talán egyéb törvényszékeknél nem egyformán találhatók, — de a rendes bíróságok folyó napi ügyeik által akadályozva kellő figyelmet nem is fordíthatnak egy különös jogszakra, — s egyéb teendőik mellett nem is lennének képesek azon gyorsasággal fogatosítani e rendelkezéseket, melyet az ország érdeke, a birtok megszilárdulása s fölvirágzása kívánna. —

De azonfölül azon törekvés: országszerte ugyanazon egy igazság szellemében, s egy időben hajtani végre a nagy munkálatot — ezen szakértőkből alakítandó törvényszékeknek egy felsőbb igazgatás alá (melly a belügy és igazságügyministerium) állítását szükségélek.

Ugyan-e törekvés e nagy föladatnak mielőbb országszerte végére járni látszik a birói eljárás iránti rendelkezésekből is, mellynek egyszerűsége, az igazsággal megegyeztethető gyorsasága a legszebb sikerrel biztat.

Nehogy pedig a bíraskodási költségek szaporítása által a birtokosokra nagyobb teher sulyosodjék, a kárpótlási összegből nagyobb sommát perlekedésre kellessék fordítani, valamint azon tekintetből is, nehogy a perköltségek által elijesztve az illetők az e patensekben választásukra bizott némelly törvényes lépést elmulasztanak, s így a nagy czél a birtok végleges rendbehozása hátráltassék — azt kegyeskedett rendelni a császári nyiltparancs: hogy minden a földtehermentesítési, kárpótlási, vagy megváltási ügyekre vonatkozó okiratok, irományok, folyamodások nem csak a bélyegtől, s szokott eljárási díjaktól fölmentetnek, hanem még postabérrel se terheltessenek.

A kijelölt hatóságok köre következő :

A *birtok szabályozására vonatkozó perek*, legelő-
elkülönítés, erdei haszonvételek, commassatio (bir-
tokösszesítés) elintézése a föllálitandó *urbéri tör-
vénysszékek* által történnek : — *első* folyamodásu
törvényszék rendszerint minden megyében, — *má-
sod* folyamodásu — főlebbviteli bíróságkép az öt
közigazgatási kerület mindenikében, — *harmadik*
a legfőbb urbéri törvényszék Bécsben.

Az *országos kárpótlás* tárgyát képező telkek
száma a megyei hatóság által tudatik ki, —
az érték járó kárpótlási sommát pedig a közigaz-
gatási öt kerület mindenikében föllálitandó *ország-
gos bizottmány* határozza meg, — ettől pedig a
felebbviteli folyamodás a *belügyministeriumhoz* in-
téztek, melly azt véglegesen eldönti.

Az urbéri állományon fölüli levő *maradék föl-
dekért* — a jelenlegi birtokosok által fizetendő, —
kárpótlási összeg az első bíróságú urbéri törvény-
szék által határoztatik, — de végleges megállapi-
tása az *országos bizottmány* által történik, hová a
megye utján terjesztetik föl.

Végre a *megválthatóknak nyilvánított nem ur-
bériek* megváltása *barátságos egyesség* által történ-
hetik, mellyet a megye megerősít, ha barátságos
egyeség nem sikerül — akkor a felek által *válasz-
tott bíróság* határoz, mellyet a megyei hatóság vé-
leményével együtt az *országos bizottmány* elé ter-
jeszt, — mindenektől pedig a felebbezés a *belügy-
ministeriumhoz* történik.

HETEDIK FEJEZET.

Az országos kárpótlás és a magános váltságról.

Az 1848-ki törvény — mint láttuk — maga tűzé ki az alapot, mellyen az urbériség kárpótlása megállapított.

Az itt előadottak szerint a 38. sz. a. császári nyiltparancs megjelöli az urbéri tartozandóságot, mikért országos kárpótlás jár, — és azon nemurbériket, mik a magán kötelezettek által megválthatók, — s egyuttal meghatározza a birtok szabályozás iránti törvényes eljárást.

A 39. sz. a. cs. nyiltparancs pedig az *urbéri kárpótlás*, — s a földtehermentesítés az az *váltság* módját, s törvényes utját szabja ki.

Ez tehát lényegére nézve két részre oszol; — első része a szorosan urbéri természetű tartozásokérti országos kárpótlást, a másik a magánosok által megváltható tartozások megváltása módját szabályozza.

Különösen pedig tartalmaznak intézkedéseket — az urbéri tartozások, jobbágy viszony, s földesuri területi törvényhatóság megszüntetéséről, a kárpótlásnak minemüségé, kitudakolása, s meghatározásáról, mind a magános mind egyházi és kamarai alapítványi birtokokon; — a megváltható tartozások megváltásáról, s ez iránti eljárásról, — az örökváltsági szerződésekről, — a magán személyekre szállt papi tizedről, s az alsóbb rendű papságnak a megszünt tizedből járó kártalanításáról. Szóval a cs. patensek kimeritének minden a birtokviszonyok rendezése által fölmerült kérdéseket.

Tekintve azt, hogy az országnak nincs különös

pénzalapja, mellyből az urbéri kárpótlás fedezhető lenne, következik hogy, mint előbb is mondatott, az országos kárpótlási összeg a folyó adóba fog részletenkint, egy ezután hozandó rendszabás szerint betudatni.

Mi módon történjék az országos kárpótlási összegnek, a földesurak kezébe fizetése, ezután fog meghatározatni, még pedig valószínűleg a birodalom egyéb koronaországaira nézve kibocsátott császári rendeletek nyomán.

A mi pedig a minden egyes urbérvesztett birtokosra eső kárpótlási somma kimérését illeti — annak két módja volt lehetséges :

vagy *egyenkint* minden birtokosnak járt urbéri illetmények kitudakolása, s a szerint a kárpótlási összegnek *egyenkint fölszámítása*, —

vagy — a telkek után törvényszerint az egész országban egyaránt járván a javadalmak — egy *általányösszegnek* ezen alapon kivetése.

Ha a földesuraknak az urbéri tartozások megszüntetése által előidézett állapotát tekintetbe vesszük, kik nem csak ezen egyenes veszteség súlyát érzik, hanem tetemes munka erő elvesztése által majorsági földeik művelésére is képtelenek lettek, mert néhol munkás kezek pénzért sem voltak kaphatók, de legtöbbsnyire pénz sem volt, mellyel a szükségessé vált beruházást marhák és eszközökben beszerezni, munkásokat fizetni kelle, — *hitel* pedig részint azért nem volt, mert mindenkinek birtoka kétségesnek látszott annál is inkább, mert telekkönyvek nem létében majorsági birtokát vagy adósságmentességét, vagy legalább biztosságát sem birta kimutatni, részint pedig azon körülmény miatt, mivel az urbér vesztett földesuraknak régi

adósságai miatti megidézését, exekucióját akadályozó, s ennyiből jótékony *moratorium* más oldalról szinte csak csökkenté hiteletét — illy állapotban tehát soknak gazdasága tönkre jutással fenyeget: mindenekfölött olly kárpótlási eljárást kelle választani, melly szerint a lehető legegyszerűbb módon a megszünt javadalmaknak lehetőleg megfelelő kárpótlási összeg, *minél rövidebb idő alatt juttassék a károsodott birtokos kezébe.*

A mi tehát az első eljárási módot illeti szembeszökő, hogy minden egyes urbérvesztéségének kitudakolása, s kárpótlásának egyenkinti fölszámítása az ország nagy területénél fogva számos esztendőket kivánt, különös bizottmányok föllállítását tett volna szükségessé, s így tömérdek költséget okozandott, melly az ország vállaira nehezedett volna, — a mennyiben tehát egyes birtokosnak netalán nagyobb öszveg jutott volna is, természetes, hogy e nyeresége csak látszólagos leendett, mert az olly tetemes országos sommának szaporítása, s több esztendei kamatozása mellett anynyi adó esett volna vissza a birtokosokra is, melly ebbéli nyereseményüket legalább is elnyelte volna; — és pedig igen valószínű, hogy ezen kárpótlási öszveg igaztalanul terjesztetett volna ki ollyakra is, mikért az ország fizetni nem tartozik, mert a volt urbéri járandóságok kiszámítása hiteles adatok híján egyedül a földesurak nyilatkozatától függött volna, és a volt jobbágyoknak semmi érdekük sem lévén az urbériség kimutatásában, miután nem ők fizetik a kárpótlást, semmi ellenörködés nem lett volna; de sőt a jobbágyok is leggyakrabban nem eléggé értesültek voltak.

Igen valószínű, hogy az 1848-ban ezen módon

megkísértett urbérkitudakolás is hasonló indokokból hagyatott el minden eredmény nélkül.

Ellenben az általány öszveg kivetése mind a jogi, mind a közigazgatási tekinteteknek nem csak megfelel, hanem egyedül is lehetségesnek mutatkozik ugyanis.

1-ör Az általányösszeg kivetésére biztos és törvényes alapot nyújt azon körülmény, hogy mind az urbéri állomány, mind az urbéri tartozások az egész országban egyaránt világosan szabályozva voltak.

2-ör E kárptótlási módnál semmi helytelen befolyásoktól nem kell tartani, — s a kárptótlás föl-számításának biztos alapja is van — s az egész országnak ebbeli fedezeti szükséglete körülbelől előre kitudható, pedig ez felette nagy fontosságú körülmény, — mert az bizonyos, hogy határtalan sommát az ország nem bír meg; ha tehát olly nagy öszveget vállal is magára, melly a földesurak legtulzottabb kivánságainak megfelelne, nem volna benne köszönet az ő részükről, mert végre is nem fizethetné; az ollyan 1000 forintnál pedig, mellyet az adós nem bír megfizetni, mindig jobb ollyan 500 forint, mellyet megfizethet.

3-ör E célra nem kell minden járásra külön bizottmányokat állítani, — s így tetemes költséget megkimélünk, mellyet magunk zsebéből kellene fizetni, s a kárptótlási öszvegből lehuzni.

4-er Ezuton a kárptótláshoz jogositottak a leg-rövidebb idő alatt jutnak pénzhez, pedig ez a födolog, ez által jönnek azon helyzetbe, hogy gazdaságukat helyreállítsák, kellőképen fölszereljék, s rendbe jöjjenek; de

5-ör A kárpótlási összeg gyors és egyszerre ki fizetése által megkíméli az ország ezen nagy tőkének tetemes kamatait és hátralékait, miknek fizetése mint mondtuk a közadó által a kármentesített földesurakra is visszaesnék.

6-or Mielőbb megszünhetik a *moratorium* is, mi által — hozzá járulván a birtok egyébkinti rendezése, telekkönyvek s e félék, a birtok hitele ismét helyreállitva lesz, a gazdaság pénz híján tespedni nem fog — s azon tőkék, mellyek most a földhöz kötve gyümölcstelenül heverni kénytelenek ismét folyamba jönnek, s az ország közzgazdasága minden ágait termékenyítőleg beruháztatni fognak. Végre

7-er Az általány összegekkel kielégítés (aversionalis summa) nálunk nem ujság, végrehajtásoknál szokásban volt, s mindenki által könnyen megérthető fizetés mód.

Mindezen tekintetek sulya öregbedik, ha az országos kárpótlás sommáját fölszámítjuk :

Hivatalos nyomozás kimutatása szerint van Magyarországbán (a Vajdaság és Bánság valamint Horvát- és Tótország nélkül) magános birtokban és egyházi kamarai alapítványi birtokban levő, tehát az ország által kárpótlandó 181,603³/₄ urbéri jobbágytelek, — és 261,097 zsellér, — mikért a kárpótlás fölületes számtétel szerint (a zsellérek 50 ftjával számítva) körülbelöl 107,805993 pengő forintot.

Ha tehát e csaknem 108 millióhoz hozzávetjük az ország mindennapi szükségeit, miket adóval fedez, a közigazgatást, igazságszolgáltatást, rendőrséget, az ország belső és külső védelmére levő

katonatartást, iskolákat, jótékony intézeteket, utak jó karban tartását s építését s a többit — bizony elmondhatjuk „majd elválik“, hogy bírjuk meg ezt is ?!

Mindazonáltal a császári nyiltparancsok a kárpótlási általány *fokozatos* megállapításánál azon igazságos nézetből látszanak kiindulni, hogy az ország minden vidékeire ugyanazon általány összeget vetni ki, nem volna sem igazságos, mert a földek jósága, nagyvároshoz közel fekvése, s egyéb körülmények által az urbéri járadékok becse is különböző volt, sem helyes, mert ez által az országos somma igen magasra rugott volna, ha az első classisú földek minden vármegyében hasonló becsárúnak tekintettek volna.

De nem kevésbé helytelen lett volna a határok részletes új osztályozásához fogni, mi természetesen a kárpótlás foganatosítását ismét hosszabb időre toltá, új költségeket okozott, s a birtokosok közt nagy izgatottságot szült volna, még így a vármegyéknek az *1844-ki országgyűlési határozat folytán történt osztályozása*, melly egyszersmind jelenleg is adókivetési kulcsul szolgál, — a legtermészetesebb alapot nyújtá ezen fokozatok megállapítására.

Mi a valószínű számvételi adatot illeti, azt hisszük, hogy miután az urbéri tartozások egyformán voltak rendezve az ország által, és mind a füstpénz egy forintban, mind a gyalog munka 10, az ígás 20 krajczárban egyaránt volt meghatározva, illetőleg becsülve urbéri törvényeink szerint, az országos kárpótlásnak kiszámítása is ezen tör-

vényes alapon történt. Ezen tartozások szerint az egész országban egyforma lett volna a váltság minden osztályu telektől, — a különbség tehát a *kilenczed* kiszámításából ered, melly egyenlő térséget tevén föl, természetben is többet tett ki jótermő első classisú földtől, mint az utósó osztályútól mind pénzben is más értékű lehetett a szerint a mint alkalom volt például a Duna mentében, vagy nagy város közelében azt jutányosabban, vagy könnyebben eladni.

Végre a császári patensben kitüzött kárpótlási sommából többé semmi sem huzatik le, mert abból már levannak számítva azon terhek, miket a földesur uritörvénykezési joga és kötelességénél fogva viselt.

A császári örökös tartományokban e terhek fejében egy harmadrész számittatott le, — Magyarországon csak egy hatod rész; mert amott a földesur urbérihaszonvételeitől is adózott ezen adó is, mint jövedelméhez nem tartozott beszámítandó volt.

Végre fölösleges megjegyezni, hogy az urbéri állományon fölüli maradék földekért a volt jobbágyok által viselendő váltság ugyan e kulcs által méretik ki, miután a maradékföldek kétségtelen urbériek, — a földesur jogaira nézve pedig semmi befolyással nincs az, vajjon az ország vagy a magánosok fizetik-e a váltságot.

Ha az urbéri kárpótlás kimérésében a *méltányosság* — mind a veszteség által sujtott földesurak iránti, mind a kárpótlást fizető ország iránti méltányosság tekintete volt határozó: a *nem urbéri birtok váltságában* a szoros igazság szerinti lehetőleg teljes kárpótlás czéloztatik.

Azon kedvezmények, mellyekben a nem urbéri de örökszerződések melletti birtok megválthatása által a volt jobbágyok részesítették Ő Felségének ép olly atyai mint böles gondoskodásának kifolyása, nehogy számtalan munkás osztály inségre jusson, hanem az ország egyéb lakóival egyaránt gyarapodjék : de korán sem gyengeségnek tulajdonítandó, melly egy osztálynak a másik vagy az igazság rovására való kegyelése. Ez kitünik azon igazságos rendelésből is, hogy csak egy példát hozunk föl, melly szerint a hátralévő tartozások lefizetendők, különben sommás uton behajtatnak.

A mint tehát egy részről pártfogása alá vevé a törvény a nem urbéri de örökbirtokunak látszó haszonvevőket — ugy nem adhatta nekik egyszerűen oda a tulajdoni jogot, hanem csak megengedé, hogy azt örökre megválthassák a kiszabott úton.

Kötelező rendszabály pedig itt nem hozathatott azért, mert a földmivelő csak alig lett volna képes annak rögtön eleget tenni, a pénz mindenfelé kevés a gazdaság elhanyagolva, s az utósó háború-csapások következtében eladósodva, károsítva lévén; — de más részről azért is, mert ez által a földesurak egészen elestek volna olly munkás kezekről, mikre szükségök van, mik nélkül gazdaságukat nem mivelhetik, elszegényednek, az adót nem fizethetik, s az ország fölvirágzása akadályozva lenne.

A megváltás tehát tekintetbe vevén mind a két fél érdekét csak ugy vétetik azonnal fogatba, ha a járandóságra följogosított földesur, vagy az ugyanazon nemű földekért kötelezettek nagyobb része kívánná. Nehogy pedig az illy eljárások sok költségbe kerüljenek, külön bizottmányok e czélra

öl nem állittatván, azokkala megyei politikai hatóság bízott meg olyképen, hogy barátságos egyezés nem sikerülvén a természetbeni adózások becséről, a tartozások minősége és mennyisége iránti vitakérdésekről a két fél által szabadon választott bíróság határozzon, — melly bíróság bizonyval az illetők előtt kedves, és ezelőtt is nálunk hasonló eseteknél szokásban volt.

A mi a természetbeni adózások tőke becsének kitudása iránt rendeltetett, hogy t. i. az 1836-tól 1845.-ig való tíz évi piaczi árak középára vétessék föl, igen természetesen van indokolva az által, hogy az utósó évek ára mint e mai napig rendkívüli körülmények háboruk, pusztítás, pénzviszonyok, új adórendszer s a többi által levén előidézve, mint bizonytalanok számítás alapjául igazságosan nem szolgálhatnak, — a főnemlített évi árak pedig az ideiglenes földadó ár megállpitásánál is támaszpontul szolgáltak.

A mi az esztendei értéknek huszszoros összesítését illeti, melly a tőkeösszeget határozza meg, mindenki előtt világos, hogy az száztóli ötös kamatozásnak felel meg, (ötször husz-100), ámbár csak ritka helyen jövedelmez a magyarországi gazdálkodás esztendei 5 percentet.

NYOLCZADIK FEJEZET :

Átnézete a birtokrendezés országos következményeinek.

A magyar földbirtokos osztály egy olly fordulati ponton látja magát, melytől egész jövendője függ. A kormány megtett maga részéről mindent,

mi az 1848-ki törvény következtében föltolult birtokviszályok igazságos kiegyenlítésére, — a földbirtok szilárd állapotba helyezése, ez által mezei gazdaságnak országos fölvirágzására multhatatlannul és első lépésként szükséges volt.

De ha a kormány bármit tenne is, ha egy látatlan hatalom egyszerre minden birtokosnak egyenként aranybányát ajándékozna is — még nem következik, hogy a várt áldás magától jönne meg, mert minden magunktól függ.

A volt földesuri osztály vesztesége nem abban áll, hogy kevesebb földet nevezhet ezután sajátjának; mert kis darab föld kellőleg fölruházva s mivelve több nyereséget ad aránylag kevesebb munka mellett, mint a mellyben részesültek földesuraink nagy terjedelmű de félig vagy egészen miveletlenül maradt birtokuktól. Nem a földhiány baja gazdaságunknak, — az értelmesen munkás kezek, és pénz hiánya; azon rágódó féreg pedig, melly a földbirtokos osztály vagyonát fölemészti, melly öt tönkrejutással fenyegeti — *az adósság!* nem azon adósság, melly a földbe fektetve, mindég behozza gyümölcseit, hanem azon gyümölcstelen adósság, melly *dinomdánomra*, élvezetes életre, kártyára, vendégeskedésre könnyelműen, többnyire uzsora mellett köttetett — ez lehet megölő betűje a magyar földmives és földbirtokos osztálynak, ha takarékos és tevékeny életre nem akar szokni, — a mint koldus botra hozza ma azon egyeseket, kiknek a mult időkben meggondolatlanul fölhalmozott adósságai kárpótlási összegét, de tán megmaradt összes birtokának becsét fölülmulják.

Mert e fordulati ponton, midőn az országos kárpótlás által pénzhez jut, ideje, hogy ujjáteremtse

gazdaságát a földesur, a kárpótlást részben adóságtisztázásra, részben (néhol egészben) jószágrendezésre fordítván, a hol pedig lehetséges fölösleges földét, melyet kellőleg nem mivelhet, inkább bérbe adva egy kisebb darab földön de gondos mivelés mellett gazdálkodván. A ki ezt nem teheti, vagy tenni elmulasztja — az keresztet vethet magára.

Nem ide tartozik fejtegetni, milly utakon segítsen a földbirtokos, ki egész jószágát erő híján nem képes mivelni, gazdaságán, csak futólag említjük, hogy erre az ország különböző vidékei szerint különféleképp divatozható *haszonbéreleési* rendszer nyújt legsikeresebb kilátást.

Azon állapot pedig, mellyben a magyarországi parasztság az épen foganatosítás alatt levő birtokrendezés folytán jönni fog a bérrendszer kifejlődését természetsszerűleg fogja előmozdítani. Az eddig nyomorúságosan tengődött szolga parasztból lett most tisztességes állapotú földbirtokos, ki ha dolgozik, munkája által szerezhethet magának annyit, miből ismét gyermekeit láthatja el, ha nem is földbirtokkal, legalább annyival, mi egy kis gazdaság kezdésére, egy kis bérlésre szükséges. Ez annyival bizonyosabb, mert a törvény által a többi polgárokkal egyenlő jogokkal fölruházva fekvő birtokot szerezhetvén, s tevékenységében egészen magára szabadon hagyatva a paraszt megfogja szokni a maga fejével gondolkozni, saját hasznát fontolgatni, — s ha lassankint gyümölcseit fogja látni, olly osztályá fog megérni, melly vállalkozni képes is akar is.

Azt mondják a magyar röst, a magyar nem dolgozik többet, mint a menyit épen élete föntar-

tása végett tennie kell : a ki azt hiszi, igazságtalan, s csak azt árulja el, hogy Magyarorszáiban vajmi keveset fordult meg ; perse nem azon parasztok állapotát kell nézni, kik az urbér által elcsigázva tán a mellett még sovány földnek is voltak használataiba — hanem oda kell nézni azon számos és terjedelmes szabadságos, vagy váltságos magyar mezővárosokba, hol a földbirtokos magának dolgozott, és látni fogjuk azon tiszta népnek derült és egészség-től duzzadó arczain a munkásságot és annak gyümölcseit a vagyonosodást, jó erkölcsöt, és értelmességet. Nézni kell továbbá azon magyar városokat, mellynek lakói nagyobb részt iparüzők és mestereberek — és látni fogjuk, hogy a röstség nem a nemzet jelleme — hanem szolgálai birtok viszonyainak helyenkinti következése volt.

A törvény gondoskodott arról, hogy a föld egy pár dúsgazdag birtokába ne kerüljön, sem hogy annyira eldaraboltassék, mi a földnépének köz elszegényedésére vezethetne.

Igy válhatik a földnépe azzá, minek lennie kell, *a nemzet törzsökévé*, egy vagyonos középosztály magvává — mellyből egy részről a földmivelő, és birtokos telik ki — másrésről szaporodásának fölöslege a kézművességre, kereskedésre, gyári munkásságra, s egyéb polgári állapotra szivárog.

Egyébiránt varázsolni nem lehet ; bármilly bölcsenek, üdvös szándéknak láttuk is a szóban levő császári rendeleteket, azok egyedül magukban nem fogják az országot boldogítani, csak egy kezdő betűje az oly számos intézkedéseknek, miknek összevágása emelheti az országot magasra, az ilyenek a biztos rendezett birtok, a hitelbankok, közlekedési eszközök, csatornák és vasutak, igazságos és

gyors törvényszolgáltatás országos béke, társulati rend, a törvénytisztelete, — de végre is mint mondtuk minden magunktól függ a kárpótlási összeget használják okosan a földesurak — igyekezzék tartozásait leróni és megváltani a földnépet, — tegye meg mindenki a magáét egy észszerűbb gazdasági mód terjesztésére, — mindenek felett pedig takarékoság és tevékenység — ezektől függ sajátboldogságunk.

Szokjanak le nagy uraink arról, hogy a földet csak mindig tisztjeik által zsákmányoltatják ki a nélkül, hogy valamit visszafektetnének belé, — szeressük ezt a jó földet, mely kincseink forrása, — nézzünk kissé közelebből utánna, neköltsük megszűs földön el gyümölcseit, mert illy módon előbb utóbb kifog apadni, és kótyavetye lesz a végé.

Gondolja meg a földnépe viszont, miképen az ország nem azért fizeti helyette a 108 millióra rugó váltságot, hogy a parasztnak módja legyen többet heverni, hanem azért, hogy módja legyen magának dolgozni, és boldogulni ;

És ha pedig egyik másik földes ur a józan okoságot s az ország terheit semmibe se véve a kárpótlást keveselni találná, nem ártand emlékeztetni arra, miszerint volt egy idő, melly nem nagyon megszűs, midőn remény és félelemközt hánykodva órankint attól kelle tartania hogy néhány néplázitónak egy szavára az urbériről s egyébről is kárpótlás nélkül is lekellend mondania.

Más részről föl nem tehetünk oly vakságot és hálátlanságot volt jobbágyainkról, hogy ők keveselnék, a mit ingyen kaptak — s elfelednék azon *sanyarú állapotot*, melyből az ő részekről minden áldozat nélkül csak nem rég kiemelkedtek.

MÁSODIK RÉSZ.

A f. é. márczius 2-ki nyiltparancsok pontonkinti magyarázata.

1853-diki márczius 2-kán kelt császári nyiltparancs, az egykori földesurak s a volt jobbágyok és ezektől különböző bánásmód alatt létező földbirtokosok között Magyarországbán az urbéri kapcsolat s ezzel rokon jogállapotok folytán főnforgó viszonyok szabályozása iránt.

MI ELSŐ FERENCZ JÓZSEF, Isten kegyelméből austriai császár; Magyar- és Csehország, Lombardia és Velence, Dalmát-, Horvát- Tótország, Galiczia, Lodomeria és Illiria s Jeruzsalem stb. királya; Austria főhercege stb. stb.

Olly czélből, hogy a jobbágyi kapcsolatnak az 1848-diki december 2-kán kelt szózatunkkal s az 1849-diki július 7-röli nyiltparancsunkkal jóváagyott megszüntetése folytán az egykori földesurak s a volt jobbágyok, és ezektől különböző bánásmód alatt létező földbirtokosok között megváltozott viszonyok, nemkülönben az e részbeni kölcsönös birtok-viszonyok végképen szabályoztassanak, s különösen hogy az összesítések s elkülönözések létesítése a megváltozott viszonyok mellett minden érdekeknek lehetőleg megfelelő módon előmozdítassék, ministereink és birodalmi tanácsunk meghallgatása után fölhiva éreztük magunkat, az eddigi urbéri törvények figyelembe vételével, Magyarországn szá-

mára következő határozatokat kiadni s azokat az e részben előforduló minden tárgyalások elhatározására nézve szabályul kitűzni azon hozzáadással, hogy ezen határozatok jelen nyiltparancs kihirdetése napjától kezdve hatályba lépjenek.

I. S z a k.

Az urbéri kapcsolatból s az ezzel rokon jogállapottokból eredő viszonyok szabályozása iránti határozatokról.

1. §. A létezett urbéri kapcsolatnak s a földesuri törvényhatóságnak megszüntetése folytán, az urbéri kapcsolatból s a földesuri törvényhatóságból eredő és abból következtetett jogok, járandóságok és kötelezettségek is elenyésznek.

Az urbéri kötelék, és e szerint az urbéri törvényhatóság is megszüntetettvén, az ezekkel járt jogok, járandóságok is megszűnnek.

E földesuri jogok és járandóságok a birodalmi trlban 39. sz. a. foglalt ezután következő cs. nyiltparancs 2. §-ában számláltatnak el;

1. A házatlan zsellérek tartozásai.

2. A pálinkakazánoktól fizetett díj, a mennyiben az urbéri viszonyon alapul.

3. Az urbéri telkekeni boltnyitás és az ettől fizetendő bérbeszedésének joga.

4. A kizárómészárszéki jog.

5. A téglá vagy mészégetéstől, kövágástól, agyag és fővényásástól a földesurnak a jobbágyok által fizetett adózása hol az 1848 jan. 1-ig gyakoroltatott.

Kötelezettségek alatt értetnek az urbéri tartozmányok, melyek az urbéri telektől az urbéri tör-

vény vagy ezt potló szerződés szerint a jobbágyoktól a földesurnak jártak mint az 1836: VII. t. czben elszámoltatnak : a *füstpénz*, *kilenczed*, (vagy hetednyolczad, vagy tized) természetben vagy pénzben, végre, *szolgálatok* igás vagy gyalog napimunka, azaz robot.

2. §. *Az urbéri kapcsolat megszüntetése következtében a volt jobbágyok a kezükön levő urbéri földbirtokban (urbéri jobbágy- és urbéri zsellertelkek) teljes tulajdoni s szabad rendelkezési joggal ruháztatnak föl, fönhagyatván a jobbágy-javakbani örököségi rend, s a telkek szétdarabolása iránt fenálló, vagy még kibocsátandó rendszabályok.*

E 2. §. szerint a jobbágyok urbéri földeiknek ezennel teljes jogú tulajdonosai, ha tudniillik még további rendezést nem szükségelnek, például a közöslegelő elkülönítését stb. — miknek tökéletes rendezése e császári parancsok értelmében országszerte foganatosítandó.

A jobbágyok örökösödési rendéről s a telkek szétdarabolásáról fönálló törvények, természetesen csak a mennyiben az urbéri, s az uri törvényhatósági viszony megszüntetése által önkint meg nem szüntek p. o. a földesur gyámjoga vagy megszakadás esetében örökösödése, vagy az urbéritelkek adásvevésbe beleegyezésének szüksége s e félek kivételével — további törvényhozataláig fön tartatnak.

Igy az örökösödési rendről szól az 1840. VIII. t. cz. és az 1836: IX.t. cz. 9. §., mely különösen rendeli, hogy *a jobbágyok esentúl minden akár ingó akár ingatlan szerzett vagyonaikról teljes végren-*

delkezési szabadsággal birjanak“ most a volt urbéri telekre is kiterjed.

A telkek szétdarabolását s így a jobbágyság elszegényedését megelőzni akaró 1836 : V. t. cz. 4. §-a a jobbágy-teleknek egy negyedrésznél alább fölosztását tiltja, — de a még e törvény előtt történt fölosztásokat meghagyja.

3. §. *Urbéri földbirtoknak azon telkek tekintendők, mellyek az urbéri táblákba, mint az urbéri jobbágy és urbéri zsellértelkek állománya iktatvák be, vagy későbbi időben urbéri tartozások szakadatlan megvétele által illyeseknek ismertettek, legyen bár ezek urbéri vagy ennek helyét pótló szerződések alá vetve.*

E szakasz világosabb nem lehet. Az urbéri tabellák voltak mindig az urbériséget kimutató kétségtelen próbakövek. Ugyan is a felejtethetlen *Mária Theresia* császárné által elrendelt 1767-iki urbérrendezéskor az urbéri telki állomány ha nem is szabályosan fölmérve, legalább a jobbágyok szóbeli előadása szerint meghatározottván — az e célra készült tabellákba följegyeztetett. A mennyiben tehát későbbi szabályozás nem történt — az máig is határozó. A mely későbbben netán jobbágy kézre került földtől pedig szakadatlanul urbéri tartozásokat szedett a földesur — olyat ő maga is urbérinek tekintett, urbérinek akart tartatni.

„*Szerződések*“ alatt itt világosan az urbéri viszony helyébe (akármikor) léptetett szerződések értetendők, — nem pedig olly eredeti szerződések, mikben olly birtok érintetik, melly soha urbéri bánás alatt nem volt. Ezekről alább lesz szó.

4. §. *Ezenkívül az urbéri telkekkel a volt jobbágyok tulajdonává válnak a már törvényesen elkü-*

lönzött, vagy jöcendőben törvényes úton elkülönözendő legelő, nemkülönben azon erdők s nádasak is, melyek az urbéri faízás és nádlás végett a volt jobbágyoknak átengedtetnének.

Az 1836 : VI. t. cz. 3. §. „A jobbágyoknak mennyire a helybeli környülállások engedik, elegendő legelőt *kell* adni.“

Ugyanazon t. cz. 4. §. „Hol helység határában erdővel bir az uraság, — és a jobbágyoknak ugyszinte a község szolgálainak, az *urbér*, vagy következő *urbéri rendbeszedés*, vagy a *divatozó szokás szerint* engedtetett a tűzi fáízás haszonvétele, ott azokat a tűzi fáízás továbbá is *ingyen* illeti;“ — az ez iránti panaszok „szokott urbéri úton határozottan el;“ — továbbá a „hol elég épületfa talál-tatik, hogy abból az erdei rend sérelme nélkül eladni lehet — urbér vagy urbérrendezés vagy divatozó szokás szerint — a földesur — jobbágytelki, vagy zsellérház és istálló fedelére — a szükséges fát *ingyen* adni köteles; — csakhogy 1836 : VII. t. cz. 7. §. szerint tartozik az egytelkes jobbágy két mértföldnyi távolságra egy pos. ölfát behordani.

1836 : ugyancsak VI. t. cz. 5. §. és VII. t. cz. 8. §. szerint a jobbágyokat a divatozó szokás szerint nádlási haszonvétel is illeti, — de ha a földesur kiszáritja, a jobbágy semmi kárpótlást nem követelhet kivéve ha egy darab a községnek vagy külön egyes egyes jobbágyoknak ki lett volna jelölve, — e darab föld a kiszáritás után is nálok hagyandó — de tartozásképen egy telektől járt 40, zsellérektől 20 kéve nád levágása máskép kipótolandó. Eziránt (lásd 15. §.)

Imé tehát a cs. patensek egészen régiebb tör-

vényeinkből indulnak ki A „*törvényesen elkülön-
zött*“ — azaz előbbi urbérrendezéskor, vagy az
1836 : VI. t. cz. 3. §. szerint az elkülönzött, —
vagy pedig „*elkülönzendő legelő*,” t. i. ugyanazon
VI. t. cz. 3-dik §-ban megszabott területéig az az leg-
kisebb 4 legnagyobb mértéke 22 hold egy egész
telekre az közlegelőből kihaltható, s a telkekhez
aránylag fölosztható levén — az alább következő
rendelése alapja is e törvényekben találhatik. —
Ugyszinte az erdők és nádasról világosan mondatik,
melyek „*urbéri faizás és nádolás végett átenged-
tettek*“ — melyekről tehát az idézett törvények in-
téztek.

Magából értetődik, hogy itt a telki állomány-
hoz tartozó erdő vagy nádasról nincs szó, mert
mindenemű föld, mely az urbértelki állomány
része, e cs. patens 2 és 3. §§. szerint akadály nélkül
a jobbágyok tulajdonába megy át, — s az ország
által váltatik meg.

5. §. *Az urbéri jobbágy- és urbéri szellértelkek
törvényes mértéke, az eddig urbéri törvények által
meg levén állapítva, ezen határozat minden urbéri
tárgyalásnál sinórmértékül szolgáland.*

Ezen itt érintett törvény az 1836 : V. t. cz.
mely viszont a Mária Terézia-féle urbéri rende-
zés folytán helyenkint megállapított osztályzati
mennyiséget tartá fönn. Ezt A.) alatti táblában
könyebb áttekintés végett ide mellékeljük, — mert
ez szolgál minden ezutáni „urbéri tárgyalásoknál
sinórmértékül.“

6. §. *A puszta telkek (sessiones desertae) a
mostani birtokosok teljes tulajdonává válnak.*

*Puszta telkek gyanánt azonban azon telkek nem
tekintendők, melyek birtokosaik által csak az 1848*

és 1849, évek alatt hagyattak el, s ezek által azóta ismét birtokba nem vétettek.

Az illyes telkek tekintetében a volt birtokosoknak s jogutódaiknak birtok- és tulajdonjogai érintetlenül maradnak.

Pusztá telek az, mellyen akármi okból jobbágy letelepedve nincsen (gyakran a földesur nem talált senkit, kinek odaadhatta volna). Ha tehát a jobbágy elhagyta telkét, s más jobbágy nem telepedett le rajta, s így a földesur mivelleté, vagy csak ideiglenesen bérbe adta — tulajdona marad. Ellenben, régi törvényeink szerint, a földesur, illy pusztá telket akárkinek, a ki mivelni akará a szokott (urbéri) terhek viselése mellett oda engedni tartozott, s megszállását nem is ellenezhette. Ha tehát jobbágynek örök időre engedtetett át, tulajdonába megy át urbéri természettel.

Azonban az 1847 és 1848-ki esztendőekben elhagyott telkek nem tekintetnek pusztá telkeknek, mert azon háborus zavargó időben könnyen megtörtént, hogy elhagyá valaki különféle okokból földjét, vagy eltévedt — ezeknek tehát és hozzátartozóiknak birtok, illetőleg most már tulajdoni joguk fűntartatott.

7. §. Az urbéri állományok a földesuri földekből vagy a közös legelőből foglálás által keletkezett minden nagyobbitása, nemkülönbén annak az azelőtti földesuraság általi foglaláson alapuló keresbülése az eddigi törvények szerint kezelendő, azonban azon korlátozással, hogy olly békés birtokot, melly az 1820-dik éven tul terjed, többé megtámadni nem lehet.

Az 1820-dik év óta történt illynemű foglalások iránti keresetek is, azon esetekben, hol a telkek ta-

gosítása s a legelő elkülönzése kéretik, a kereseti jognak különbeni vesztése terhe alatt ezen munkálatok eszközlése alkalmával szorgalmazandók s ezekkel egyszerre tárgyalandók és elhatározandók.

Ha ezen munkálatoknak sem egyike sem másika nem kéretik, az illetén panaszok a kereseti jog különbeni elenyészése terhe alatt, legfőlebb ezen nyiltparancs kihirdetésétől számitandó három év alatt benyujtandók.

Tudjuk, hogy az urbéri törvények szerint a földesurnak nem lehetett az urbéri jobbágyi birtokból valamit elfoglalni, s majorsági (allodialis curialis) birtokához csatolni. Szintugy törvény és természetes igazság szerint nem lehetett a jobbágyinak is, az urasági földekből foglalást tenni. — Azonban 32 esztendei békés birtokot többé megtámadni szinte nem lehetett, — ezzel egyértelmű e §§ rendelkezése, hogyha az 1820-dik év előtti foglalás eddig háborítlan maradt — most sem támadható meg.

„*Békés birtok*“ nem azt jelenti, hogy erőszakal nem háborított, — békésbirtok az, melly ellen a netán jogaiban sértett, a törvény utján panaszt nem tett.

E szerint tehát, ha a földesur jobbágy földet 1820 előtt elfoglalt, és az ellen a jobbágyok panaszt tettek, habár foganatja nem lett is — mind e mai napig, nem mondhatja, hogy békés birtokban volt; — mert e § szerint illy esetek régi törvényeink értelmében ítéltetnek meg, de ha 1820 óta senki sem szólt ellene — akkor békés birtokát ma már többé megtámadni nem lehet.

De az 1820 óta 1848-ig történt foglalások is tulajdoni joggá válnak, ha a legelőelkülönzés s commasatio alkalmával a maga rendjén bé nem

panaszoltatnak, — a hol pedig legelőelkülönzés, vagy birtokösszesítés nem történik, ott e cs. patensek kihirdetésétől 1853 mart. 8-kától három esztendő alatt — tehát 1856 martius 8-kaig kell ellene keresetet indítani, különben a keresetijog elenyészik. Oka e rendelkezésnek e lapokon bőven kifejtetett, hogy t. i. a birtokjog mielőbb biztosíttassék.

8. §. Azon földek ellenben, mellyek azon térnek fölmérése után, melly az urbér behozatalakor meghatározott számu urbéri telkek öszletekép a volt jobbágyoknak átadatott, mint maradékföldek találtnak, s mellyekből az eddigi urbéri törvények szerint új telkek valának képezendők, a földesuraknak járandó kárpótlás mellett a jelen birtokosoknál maradnak.

Ez által azonban a volt jobbágyok nem jogosíttatnak fel arra, hogy az illy módon szaporodott birtokuknál fogva a legelő és erdő elkülönzésénél urbéri telkeik után járandó törvényszerű mértéket meghaladó illetményt követelhessenek.

Az illy remanentialis földekből az előtt új telkek voltak alkotandók, most azonban a már fennálló telkek birtokosai kezei között maradnak; így tehát mindenik olly darab földnek lesz tulajdonosa, mellyhez az urbéri törvény szerint ő neki személyesen nem lehetett volna jutnia, hanem egy másik jobbágynak, az alkotandó új telek birtokosának. Ha tehát fölteszem egy fél telkes jobbágynak a remanentialis (maradék) földből annyi jut, mennyi még egy féltelek állománya, nem mondhatja „én egy telkes gazda vagyok — tehát a közlegetőből, vagy erdőből egész telekre járó részt kell kapnom,“ — hanem mint féltelkes gazda csak a féltelek után járó legelőt, vagy erdőt kapja ki.

A remanentialis földek — urbérbehozatalkor meghatározott számú telkek törvényes állományán fölül vannak, — a törvény belölök új telkek alkotását rendelé, — azt akará tehát, hogy a jobbágyság kezén maradjanak; ez (mint urbéri) közönséges birtok, de *nem magános nem személyes birtok volt*, mert egy jobbágnak sem volt jussa azt követelni, hogy az ő telkéhez csatoljanak belőle egy részt. Ez tehát egy *kedvezmény*, hogy most birtokához fog csatoltatni, és nem tartozik azon urbériségekhez, mik az 1848-ki törvény, és későbbi császári nyiltparancsok szerint, a jobbágy tulajdonába mennek át, mert minden jobbágnak csak a maga telkéhez van jussa, ezen fölöslegért tehát nem az ország köteles fizetni a kárpótást, hanem az, ki birtokot nyert, fogja maga megváltani, — mi módon később látandjuk. (39. sz. a. cs. ny. p. 10. §.).

9. §. Az irtásföldekkeli bánás következőképen szabályoztatik :

I. A jelen birtokosok kezei között maradnak :

a) azon irtásföldek, mellyek valamelly urbéri telekhez törvényesen akkép csatollattak, hogy azok előbbi minőségüket elvesztették s az urbéri telek alkatrészét képezik ;

b) azon irtásföldek, mellyek a volt jobbágyoknak eredetileg és egyedül életföntartás végett adattak át ;

c) azon irtásföldek, mellyeken megszállítások léteznek, ha ezek birtokosainak ezen megszállításokon kívül egyéb, urbéri telekhez tartozó birtok nincsen ;

d) azon irtásföldek, mellyek a birtokosoknak

örök időkre földbér, természetbeni adózások vagy szolgáltatások mellett szerződésileg adattak át.

Az irtásföldeken b) c) és d) alatt fekvő tartozások a birtokosok által megváltandók.

II. Minden egyéb irtásföldek, a mennyiben ezt különös szerződések nem gátolják, az illető földesurak által visszaválthatók.

A földesurak mindazáltal kötelesek, az illetően visszaváltható irtásföldeknél, ha ezek különös föltételek nélkül s határozatlan időre adattak át, ezen nyiltparancs kihirdetése után három év alatt, azokra nézve pedig, mellyek bizonyos föltételek mellett s meghatározott időre vannak a volt jobbágyok kezei között, a föltételek teljesítése s a megállapított határidő lefolyta után három év alatt, barátságos egyezkedés útján vagy az irtási költségek s az irtásföldeken fekvő beruházások megtérítése által vagy az irtásföldek egy részének átengedése által, a visszaváltsást szorgalmazni.

A barátságos egyezkedésnek az illető szolgálbírói hivatal, mint politikai hatóság befolyása mellett kell történnie. Az ezen hatóság által eszközölt vagy hitelesített szerződések az első bíróságu urbéri törvényszék útján jóváhagyás végett az urbéri főtörvényszék elé terjesztendők.

Ha az illyes egyezkedés nem sikerül, a földesur köteles a kiszabott határidő megtartása mellett a visszaváltsást az urbéri törvény útján teljesíteni, ellenkező esetben visszaváltási joga elenyészik, s az irtásföldek a birtokosok megmásíthatatlan tulajdonává válnak, és egyedül a rajtuk fekvő szolgáltatásokat tartoznak megváltani.

Magából értetődik, hogy olly irtás-földek, mellyek az urbértelek állományához tartoznak, je-

len birtokosaik tulajdonává válnak, s az országos kárpótlás tárgyai.

Nehogy azonban a földek visszavétele által sok jobbágy inségre jusson, birtokukban maradnak, de értök a váltságot a birtokosok viselik, olly irtások, mellyek

1-ör a jobbágyoknak *életföntartás* végett adattak,

2-or ha a jobbágyoknak illy irtáson kívül egyéb urbéri birtoka nincsen, de csak az esetben, ha azon irtásokon telepek léteznek, vagy

3-or mellyek örökidőkre (szóbeli vagy írásbeli) szerződés mellett adattak a jobbágyoknak.

És ugyan régi törvényeink 1836: V. 3, és Urb. II. §. szerint is „a telekhez tartozó vagy a jobbágyok élelmére szánt irtásokat a jobbágytól elszakasztani nem lehet.“ Ezt a rendelkezést e cs. patens azokra is kiterjeszté, mellyeken kívül a jobbágyoknak egyéb urbéri birtoka nem lenne; — az 1836: VII. 1. §. értelmében történendő megváltásra 3 esztendei határidő tüzetett ki, — e kívánságot már 1836-ban kifejezé a kormány. — Az örök időkre átadott irtásoknak, mint egyéb örökidőkre adott földeknek *megválthatása* van elrendelve.

Minden egyéb irtásokat a földesur visszaválthat, még pedig, ha bizonytalan időre adattak át — a tudva levő 3 év alatt, — ha pedig bizonyos időre adattak át, ezen időnek eltelte után 3 év alatt kell azt szorgalmaznia, különben visszaváltási joga megszűnik, s a jobbágy csak rajtok levő szolgáltatásokat váltja meg.

10. §. *A volt jobbágyokat az egykori földesuraság erdeiből illető haszonvételek megváltása*

tekintetében a következő rendeletek szolgálnak szabályul :

Ott, hol a volt jobbágyok a faizás törvényes élvezetében vannak, számukra helyette azon földesurasági erdőből, mellyben eddigelő a faizást törvényesen gyakorolták, egy azon haszonvételnek megfelelő rész léssen kihatandó. A fönmaradó erdőtér, a földesuraknak teljes tulajdonul marad.

Mindegyik felet a számára kihatott erdőrészben, az erdőrendőrségi szabályok megtartása mellett, minden erdei haszonvételekre teljes jog illeti.

Ezen rendelet az egyes jobbágyok vagy egész községek számára már kihatott erdőkre nézve is szabályul szolgál.

Ha az egykori földesuraság az erdők elkülönzésénél magának egyes haszonvételeket fön tartott, a volt jobbágyok kötelesek a fön tartott haszonvételeket megváltani.

11. §. A volt jobbágyok számára kihatandó erdőterület, ha az iránt szabad egyezkedés nem jönne létre, az urbéri törvényszékek ítélete által léssen meghatározandó.

Az urbéri törvényszékek e végre kötelesek mindenek előtt a volt jobbágyokat törvényesen illető haszonvételeknek s viszont-szolgáltatásoknak mi-voltát kinyomozni, továbbá szakértők meghívása mellett a kitudott illeték fedezésére megkivántató erdőterét tekintettel a helyviszonyokra s különösen az erdőnek minőségére s termési képességére, minden telekre nézve minősége aránya szerint megállapítani.

Nyolcz zsellér számára egy egész telki illetőség léssen kiszabandó.

E részben azonban azon elo tartandó szem

előtt, hogy rendszerint egy egész telekre két holdnál csekélyebb, s nyolcz holdnál nagyobb tér, holdját 1200 négyszög öllel számítva, nem szabathatik, és csupán ott, hol a helyviszonyokhoz képest ezen mérték mellett az eddigi törvényes haszonvételel el nem érhetik, szabad kivételképen nagyobb számú mértéket, de semmi esetben sem tizenkét holdon fölül, — holdját 1200 négyszög öllel számítva, határozni.

Egyébiránt az illetőség két holdnál csekélyebb mértékre is leszállíthatatik, ha a jobbágnak eddigi törvényes faizási haszonvétele oly csekély volt, hogy ezen samennyiség folytonos megnyerésére két holdnyi erdőtér nem kívántatik.

Továbbá ügyelni kell arra, hogy a jobbágyok számára oly minőségű erdőrészek hasíttassanak ki, mellyek a faizás folytonos gyakorolhatására alkalmasak legyenek.

12. §. Azon lelkészek s iskolatanítók számára, kiket az eddigi urbéri törvények szerint faizás illet, a fölhozott elvek szerint ott, hol az erdőrészek kihasítása megtörténik, hasonlóképen egy erdőrész léssen kihasítandó, és pedig a mennyiben más egyezkedés nem létezik, az elsőbbség számára egy egész, az utóbbiak számára egy féltelki illetőséggel.

13. §. Az ezen határozatok folytán a volt jobbágyok számára kihasítandó erdőrész községérdő gyanánt kezelendő, s az illyes erdőkre nézve fönálló, vagy még kibocsátandó szabályok szerint a politikai hatóságok fölügyelete alatt gazdálkodása gyakorlandó.

A községérdőbe a lelkészek s iskolatanítók számára kihasítandó erdőrészek is belefoglalandók, s

ennélfogva a község által az illető famennyiség kiszolgálendő.

A körülményekhez képest, s hol a viszonyoknál fogva tanácsosabbnak mutatkozik, az erdő fölosztása helyett a jogos erdei haszonvétele az illető erdőből meghatározott évenkénti fiamletménynyé átváltoztatandó, kellő módon kitudandó s a neme és ideje megállapítandó.

Az erdők iránti rendelkezések és a legelő iránti rendelkezések közt régi törvényeinkben is nagy a különbség. Legelőt a helybeli környülállásokhoz képest kisebbet vagy nagyobbat, de a törvény által 4 és 22 hold között egy telekre kiszabottat *mindenütt* kelle adni az urbéri jobbágyságnak. (1836 : VI. t. cz. 3. §.) — De erdőhasználatot, az az faizást, makkolást, a hol erdő volt is, csak azon esetben, ha urbér, vagy birói ítélet, vagy divatozó szokás szerint a jobbágyok már használatában voltak (1836 : VI. 4. §.).

A cs. patens 10. és 11. §-ai szerint tehát csak oda alkalmazhatók, hol a jobbágyság a régi törvényszerinti gyakorlatban volt. Ezen gyakorlattal arányos — azaz eddigi faizás és makkolás mértékének a törvényes tartozás levonása után megfelelő erdőrészt a jobbágyság számára — ha békés egyezmény földesurral létre nem jött — az urbéri törvényszékek által fog meghatároztatni, s kiszakittatni úgy, hogy rendszeren egy telekre sem kevesebb 2 holdnál, sem 8-nál több nem szabatik. Azon rendkívüli esetekben, hol nyolcz hold az eddigi törvényes faizás fedezésére nem elegendő — 12 hold, de több nem, a hol pedig az eddigi törvényes faizás fedezésére 2 hold sem kívántatik, kevesebb is szabható. — A jobbágyok már azelőtt kihatott

erdő részüknek tulajdonába jutnak, de ha a földesurnak az elkülönített erdőtől még valami tartozás járt, vagy haszonvétel — ezt a jobbágyok megváltani kötelesek.

— A jobbágyok kihatott erdőrésze *községi erdőnek* tekintetik, mellyben részint régi törvények szerint is főnálló, részint ezután hozandó erdei törvények megtartása mellett mindenik fél haszonvételi jogával élhet, — s a földesurnak a jobbágyoké, ezeknek viszont az ő erdejében semmi követelni valója.

A jobbágyokat illető erdőrész mindenesetre kihatandó; de az erdőfőntartási tekinteteknél fogva nem fog a jobbágyok közt fölosztatni, hanem az őket egyenkint illető famennyiségnek esztendő folytán kiszolgáltatása rendelendő el.

Mig azonban e rendezés befejezve nem lesz — az eddigi haszonvétel, valamint az érte járó tartozás is főntartatik a következő § által, — valamint az 1848 : IX. t. cz. 3. §. által is főntartatott az eddigi gyakorlat.

14. §. Az erdei haszonvételek végső rendezéseig az eddigi törvényes határozatok úgy ezen haszonvételek tekintetében, mint az ezekért járó viszontszolgáltatokra nézve erejükben fönmaradnak.

15. §. Az egykori földesurak s a volt jobbágyok kivánata folytán az eddigi urbéri törvények szerint az utóbbiaknak engedett nádlási haszonvétel, szabad egyezkedés, vagy az urbéri törvényszékek ítéllete által akkép szabályoztathatik, hogy ezért a volt jobbágyok számára addig, mig a nádas kiszáradása magától be nem következik vagy mesterségesen nem eszközöltetett, évenként, vagy változatlan mennyiségű nád szolgáltatassék, vagy a törvényesen járó

nádszükséglet fedezése végett a nádasból egy meghatározott terjedésű tér jelöltessék ki, acagy végre pénzváltás vagy különbeni egyenérték adassék. —

Mellynél a földesur a volt jobbágyok és lakosok részéről őt illető viszonszolgálatokat fölszámíthatja.

A volt jobbágyoknak azonban jogukban áll, ezen viszonszolgáltatást, míg magának a nádjárandságnak szabályozása bekövetkezik, pénzben megváltani.

Ha a nádasnak bizonyos része a községeknek vagy egyes jobbágyoknak telkeik után az illető urbéri földeken fölül s kizáró használatukra átengedtelett, ez teljes tulajdonukká válik, s a rajta fekvő adózások megválthatók.

A fönt is idézett 1836 : VI. cz. 5. §; és VII. 8. §. szerint a helybeli szokásos használattól függött a jobbágyok ebbeli joga; a kiszáradás vagy kiszáritás esetében is ugyanazon rendelet volt, melyet a cs. patens itt kimond.

A földesur tehát csak addig tartozik nádat adni vagy annak megfelelő területet kiszabni, míg kiszárad, vagy kiszárittatik; — az ezen használatért járó tartozást a jobbágy megválthatja; de a nádas képen szolgált földre tulajdoni jogot nemformálhat.

16. §. *A legeltetés azon földeken, mellyek ezen nyiltparancs határozatainál fogva a volt jobbágyok tulajdonává válnak, az egykori földesurakat többé nem illeti, de a jobbágyok sem legeltethetnek az urasági földeken.*

Ugyanez áll az erdő- és nádas részek kihalítása, nem különben a legelő felosztása után, az elkülönített részek tekintetében.

A közlegelőnek elkülönítése hivatalos uton mindenütt foganatosítandó. Megtörténvén az elkülö-

nités sem a földesur a jobbágyok részén, sem ezek amazén nem legeltethetnek. Ha a jobbágyok közt egyenkint is kiosztatik a legelő, mindenik a maga részének teljes tulajdonosa lesz, mellyen másnak semmi jussa. Továbbá a volt urbéri telkekhez tartozó földeken már ezentúl nem legeltethet a földesur, valamint a jobbágyok sem az urasági földeken.

17. §. A szőlőhegyfokok s szőlőktől járó adózások és szolgáltatások csak akkor tekintendők megszünteknek, ha ezek olly telek alkatrészét képezik, melly ezen nyílt parancs 3. §-hoz képest urbéri teleknek tekintendők.

Illyetén szőlőhegyek és szőlők jelen birtokosaik teljes tulajdonává válnak.

Minden egyéb szőlőhegyektől és szőlőktől a szerződési vagy eddigelő díratozott szolgáltatások és adózások, valamint netán a szőlők föntartását érdeklő kötelezettség meg nem szüntetvék. Ezek azonban, ha ezen nyíltparancs 20. §-ának osztályába nem tartoznak, megválthatók, s míg a megváltás megtörténik, vonakodás nélkül teljesítendők.

18. §. Ha a volt jobbágyok részéről azon kifogás tételik, hogy a szőlők közös legelőföldbe ültetvék, erre csak akkor kell tekintettel lenni, ha bebizonyíttatik, hogy a legelőjog gyakorlására jogosítva volt községbeli tagok mindjárt a szőlőkkel beültetendő területnek kiosztásánál, a közös legelő megszorítása miatt, a kiszabott uton panaszt emeltek, s hogy ez vagy figyelembe nem vétetett, vagy végkép el nem intéztetett.

Az urbéri telek állományához tartozó szőlők a jobbágyok tulajdonába mennek át, s az ország viseli a kárpótlást.

Minden egyéb szőlők a jobbágyok által *megválthatók* mert olly földekhez számítandók, mik a jobbágyok haszonvételére örökidőkre átadottaknak tekintetnek. Ha azonban világosan csak bizonyos időre adattak — a 20. §. rendelkezése szerint — e cs. patensek körébe nem tartoznak, tehát az irántoki szerződés teljes erejében marad, míg a kikötött idő lejár, — s ezután a földesurtól mint tulajdonostól fog függni a szerződést megújítani, vagy máskép rendelkezni.

Ha a szőlők közös legelőre ültettek, s a jobbágyok azoknak kiosztásánál mindjárt panaszt tettek és az helyesnek találtatott vgy találtatni fog — akkor ezen szőlőkre a legelő kiosztásánál tekintet leend.

19. §. Azon földek tekintetében, mellyek a 3, 4, 6, 7, 8, 9, 15 és 17. §§. rendeletei alá nem esnek, azonban az urbér behozatalakor már, vagy később, benépesítettek, vagy a volt jobbágyoknak különben mivvelés, beültetés, vagy másnemű haszonvétel végett, írásbeli vagy szóbeli egyezkedés által évenkénti természetbeni szolgáltatások, adózások vagy bér (census) mellett örök időkre, vagy a család avagy férfiág kihaltáig átengedettek, a jelenlegi birtokállapot a szerződési vagy eddigelő dívatozó szolgáltatások mellett föntartandó. Az ilyes földeken fekvő tartozások megválthatók.

Értetnek itt azon nem urbéri földek, mellyek a jobbágyoknak különféle nevezet alatt mivvelésre de *örökidőre* átadattak; — illy nevezetek taksások, curiálisták, censuálisták, kontraktualisták és a többi. Ezeket is joga volt a földesurnak, ha csak világosan arról le nem mondott, a beruházások lefizetése mellett visszavehetni.

E szerint tehát azon uri (majorsági, curialis, allodialis) földek, mellyek a jobbágyoknak örök-időkre (vagy egy nemzetség férfiágának vagy egészen kihalásáig mi az örökidőkre adással rokon) bizonyos szó vagy írásbeli szerződés mellett voltak átadva, a jobbágyok birtokából többé vissza nem vehetők, — az illy örök szerződések teljes erőben föntartatnak, — hanem az azok szerinti kötelezettségeket a jobbágyok megválthatják, mi megtörténvén ezen földek teljes tulajdonukká válnak.

Nem ugy azonban, ha illy földek csak bizonyos időre adattak használatul, mi amugyis egyszerű magán hasznobéri szerződésnek tekinthető, mellyről, valamint a zálogról, s minden időszerinti szerződésről a következő 20. §. szerint e. cs. parancsok nem rendelkeznek, miután tisztán magánjog körébe tartoznak. E szakasz így szól :

20. §. *Ideiglenes szerződések, valamint tisztán magánjogi hasznobér- és zálogszerződések ezen nyiltparancs rendelete alá esnek.*

21. §. *Különös rendelet által határoztatik meg, mi módon kellessék az egykori földesurak számára a megszüntetett urbéri járandóságokért, nem különben a volt jobbágyoknál hagyandó maradékföldektől járó urbéri tartozásokérti kárpótlást kiszámítani s utaleányozni.*

22. §. *Szintugy különös rendelkezésnek tartatik fön annak meghatározása, hogy melly föltételek alatt s milly módon kellessék az ezen nyiltparancs szerint megválthatóknak nyilvánított szolgáltatásokat megváltani.*

E közben illyetén megváltások a szolgabirói hivataloknak mint politikai hatóságoknak közben járása mellett, szabad egyezkedés útján eszközölhetők.

Az ezen hatóságok által eszközölt vagy hitelesített szerződések a megyei hatóságokhoz jóváhagyás végett fölterjesztendők.

A következő 39. számú császári nyiltparancs 2. §.-tól 10. §.ig az urbéri és maradék földektől számítandó kárpótlásról, a 11. 12. 13. és 14. §§.ai pedig — a nem urbéri megváltható szolgáltatások megváltása módjáról rendelkeznek.

De addig is békés egyeség mellett magános váltságsszerződések köthetők, — az illy szerződéseket azonban a megyei hatósághoz kell jóváhagyás végett fölterjeszteni.

23. §. *Az egykori jobbágyoknak korcsmálási joga az eddigi urbéri törvényekhez képest, fönntartatik.*

A községi korcsmák szabályozása iránt támadó kérdések fölött ezen törvények figyelembe vételével a politikai hatóságok határoznak, és a korcsmálási jognak a volt jobbágyok részéről megszegése eseteiben a törvényes büntetéseket is kiszabják.

24. §. *A földesuri korcsmálási, malom- és halászati jog tekintetében, ezen jogok szabályozásának fönntartása mellett, az eddigi törvények határozatai szolgálnak sinórmértékül.*

Az e két szakaszokban érintett tárgyak régi törvényeinkből „uri és királyi adományból eredő haszonvételek“ neve alatt ismeretesek; ezek a bormérés, malom és halászat, mézszárszéki jog. Ez utósó e 39. számú cs. patens 2. §. értelmében, országos kárpótlásba vétetvén föl, megszűnt.

A 23. §. a jobbágyok korcsmáltatási jogát a régi törvények szerint fönntartja, — de a jog gyakorlatának szabályozását a politikai hatóságra bizza.

És ugyan az 1836. VI. t. cz. 2. §. szerint a job-

bágyközség Szent-Mihálytól Karácsonyig, ha pedig szőlője is van, Szent-Mihály napjától Szent-György napig mérethet nem csak helybeli, hanem másféle bort is, egy vagy több korcsmában; de a korcsmák számát a földesurrali egyezkedés vagy birói ítélet határozta meg. A földesuri jog megszűnván — e szabályozás a megye hatóságra száll.

A földesur korcsmálási joga valamint malom és halászati joga fönttartatik, — gyakorlatának szabályozására nézve további felsőbb rendelkezés várható.

II. S z a k.

Határozatok a birtokviszonyok szabályozása iránt különösen.

25. §. *Mindazon határookban, melyekben az egykori földesurak és jobbágyok között a földbirtok tekintetébeni viszonyok egészen még ki nem egyenlítőek, a legelő elkülönzése s az erdei haszonvételek szabályozása általában és hivatalból elrendeltetik.*

A legelő elkülönzése, s erdei haszonvételek szabályozása mindenütt *hivatalból elrendeltetik*, megkülönböztetve a tagosítás (birtok összesítés) eszközésétől, melly nem hivatalból rendeltetik el, hanem az érdekelt birtokosok tetszésétől föltételeztetett. Mi módon: a következő §. tárgyalja.

26. §. *Azon határookban, melyekben a földbirtok tagosítása törvényes szabály szerint már megindított, ez lehető gyorsasággal eszközendő.*

Azon határookra nézve, melyekben a tagosítás sem az egykori földesurak, sem a volt jobbágyok által eddigelő nem kéretett, továbbá is az érdeket-

tek tetszésére bizatik, hogy azt, az ezen nyiltparancs értelmében felállítandó urbéri törvényszékek előtt szorgalmazhassák.

E végre azonban egy évi határidő tüzetik ki, a melly az említett urbéri törvényszékek felállítása után e végre kiadandó hirdetmény közhirré tétele napjától kezdve fog számítani.

Mindazon határookban, mellyekben ezen határidő alatt a tagosítás megindítása, vagy a földesuraság vagy jobbágyok többsége által kéretni fog, az hasonlókép lehető gyorsasággal s a legelő egyidejűleges elkülönzése s az erdei haszonvételek szabályozása mellett létesítendő.

Ott, a hol az összesítés ezen határidő alatt az érdekeltek közül egyik által sem kéretett, az jövcendőben csak mindkét félnek egyetértőleges szorgalmazására az ezen törvényben foglalt határozatok alkalmazása mellett eszközölthetik.

A tagosítás az 1836 : VI. t. cz. 3. §. szerint szintén a földesur, vagy egy közbirtokos — vagy más részről a jobbágyok többségének kívánatára rendeltethetett el. A hol tehát a tagosítás megindított, mi előbb bevégezendő. —

A hol eddig nem kéretett — az urbéri törvényszék fölállításától esztendő alatt kell ezen urbéri törvényszéknél szorgalmazni vallamelyik félnek, mert az esztendő elmúltával csak mind a két fél közös kérelmére rendeltetik el.

27. §. A hol olly közbirtokosságok léteznek, mellyekben a törvényes arányosság még be nem hozatott, és az előrebocsátott 25 26. §§-ban említett egyik vagy másik hivatalos eljárásnak esete sorog fön, köteles az urbéri törvényszék mindenek előtt a

közbirtokosok között egyezkedés után egyetértést eszközölni.

Ha ez nem sikerül, az urbéri törvényszék a dolog mibenlétének megfelelő ideiglenes intézkedést tegyen, s hivatali működését ehhez képest teljesítse, az arányossági per érdemleges elintézését pedig a rendes törvény útjára utasítsa.

Az arányosítási per hozadalmas lévén nehogy ezáltal az elkülönítés és tagosítás messzre kitolasék „megfelelő ideiglenes intézkedést” tesz a közbirtokosok között az urbéri törvényszék, míg az arányosítási per a rendes törvény útján eldöntetnék.

III. S z a k.

A birtokbeli viszonyok szabályozásának eszközlésére rendelt törvényszékekről.

28. §. A birtokbeli viszonyok szabályozása körüli eljárás különös törvényszékekre ruháztatik, s az alább kijelölt lépcsőnkénti ut állapíttatik meg.

Első bíróságkép minden megyében egy különös urbéri törvényszék állíttatik fel, mellynek rendszerint egy előüléből s legalább is két ulnökből kell állnia.

A körülményekhez képest nagyobb megyékben több illyes törvényszékek is állíttathatnak föl, ellenben pedig több kisebb megyék is egy törvényszék alá rendeltethetnek.

Másodbíróságkép az öt közigazgatási terület mindegyikében; egy előüléből, és az illető helytartósági osztály s az illető főtörvényszék tagjaiból álló különös urbéri főtörvényszék; s harmadbíróságkép, Bécsben egy előüléből, s a belügyministe-

rium és legfőbb törvényszék tagjaiból alkotott urbéri legfőbb törvényszék létezend.

A legfőbb urbéri törvényszék s az urbéri főtörvényszékek tagjai számának meghatározása továbbá ezen törvényszékek előülőjének s tagjainak, nemkülönben az első folyamodási urbéri törvényszékek előülőinek kinevezése, bel-, és igazságügyi ministereink javaslata folytán, — Áttalunk fog történni.

Az első folyamodási urbéri törvényszék tagjai ezen ministerek által kölcsönös egyetértésben neveztetnek ki.

E szakasz magában is eléggé érthető.

E könyvecske I. Részében pedig érintve volt, hogy e tárgyak sokasága, különössége, mind pedig mielőbbi elrendezése — szakértőkből alakítandó külön törvényszékek föllállítását tevé szükségessé.

IV. Sz a k.

Az urbéri törvényszékeknéli eljárásról.

29. §. Mindennemű birtokszabályozási perek jogszerű elintézésének, peres iratok által kereseti alakban kell történni. A per a kereső fél által az urbéri törvényszék részéről számára kitűzendő határidő alatt megindítandó.

Ha a birtok szabályozását kérő fél által ezen határidő nem tartatik meg, az első bíróságu urbéri törvényszék köteles intézkedni, miszerint a per hivatalból rendelt fölperes által a késedelmes fél kárára és költségére indíttassék meg.

30. §. A legelő elkülönítése s az erdei haszonvételek szabályozása tekintetében, ha az összesítés végelti folyamodásra a 26. §-ban kitűzött határidő eltelt, a nélkül, hogy ezen munkálatért az erre hi-

ratott felek valamelyike folyamodott volna, a földesuraság, és közbirtokosságoknál a közbirtokosok közül valamelyik, köteles további egyévi határidő alatt az illető első bíróságu urbéri törvényszékhez folyamodni, ellenkező esetben az elkülönítés és szabályozás a hivatalból rendelt fölperes által a késedelmes uraság kárára s költségére indittatik meg.

A birtokszabályozást, — legelőelkülönítés, s erdei haszonvételek rendezését az urbéri törvényszék által kitüzendő határidőben kell megindítani, — mert ha meg nem indittatik, hivatalból fog megindittatni.

Az illy birtokszabályozásért, vagy elkülönítésérti folyamodás nem szóval, hanem írásban történik.

31. §. *A panaszlevél az ellenféllel azonnal közlendő.*

Egyszersmind a felek a dolog mibenlétének megfelelő határidő alatt, mellynek harmincz napon túl terjednie nem szabad, a bíróság elé idézendők.

Ezen tárgyalási határnapon köteles a törvényszék mindennek előtt azon kérdést megvitatni, vajjon nem létezik-e a birtok szabályozását gátló törvény- vagy szerződési akadály e fölött a felek által bemutatott bizonyítási okok s a szükséghez képest hivatalból tett nyomozások alapján határozni, s az ítéletet a felekkel írásban közlenni.

Az e részbeni ítélet ellen a magát terhelve érző félnek jogában áll, az első bíróságu urbéri törvényszék ítéletének kézbesítése napjától számítandó tizennégy nap alatt az urbéri föltörvényszékhez föllebbezéssel élni. Ezen kérdésben további föllebbezésnek nincs helye.

A legelső kérdés tehát, mellyet a bíróság el-

dönt a birtok szabályozásnak nem áll e valamely törvényes vagy szerződési akadály ellent? Például ha régibb elkülönítésnél vagy már a megszállításkor a jobbágy és földesur közti viszonyok örökre szabályoztattak.

32. §. *Mihelyt ezen kérdés jogérvényesen eldöntetett, az első bíróságu urbéri törvényszék által az illető szolgabirói hivatal megkeresetik a végre, hogy a működő mérnök, továbbá a jelenlevő felek vagy képviselőik meghívása mellett az eddigi urbéri törvényekben közelebb megjelölt, a per felszerelésére megkívántató bizonyítékok és segédeszközök, a törvényes szabályhoz képest, a per további tárgyalása végett előkészítettessenek, s az első bíróságu urbéri törvényszék elé terjesztessenek, a melly aztán az előterjesztett segédeszközök hitelesítésére határidőt tűzend ki, s arról mindkét felet értesítendi. Ezen határidő rendszerint, a jelentés benyújtásától számítandó harmincz napon túl nem terjesztendő.*

33. §. *A hitelesítésnek, nemkülönben az előforduló becsüknek, az urbéri bíróság által a helyszínén a dolog által nem érdekelt hites mérnök s a felek meghívása mellett kell történniök, melly részben ezeknek szabadságában áll, a földek fölmérése és fölvétele, a dülök osztályozása, s a működő mérnök által javasolt szabályozási terv elleni kifogásaikat vagy előszóval vagy írásban előterjeszteni, s e végre az ügyvédi segedelmet is használni.*

A hitelesítés megtörténte után kötetes a bíróság mindenképen azon lenni, miszerint a peres kérdések egyezkedés útján kiegyenlítettessenek.

Az egész hivatalos eljárásról, létesült legyen bár az egység vagy sem, körülményes jegyzőkönyv

készítendő, mellyhez az eddigi urbéri törvényekben megjelölt segédadatok csatolandók.

34. §. Ha a felek az egyesség fölött minden pontokban megegyeznek, az urbéri bíróság köteles az egyezkedési munkálatot jóváhagyás végett az urbéri főtörvényszék elé terjeszteni.

Minden egyéb esetekben a tárgyalás elintézésének ítélet által kell történnie, mellyre nézve azonban a föltétlenül és sentartás nélkül kiegyezett pontokban a felek egyessége szolgál zsinormértékül.

35. §. A határozat előtt még a tanuk birái hitelesítése eszközendő, minél a feleknek szabadságában áll, a tanuk elleni kifogásaikat benyújtani.

E végre, valamint a különbeni jegyzetek és ellenjegyzetek benyújtása végett, a feleknek egy válassz és viszonzválassz tizennégy nap határidő mellett megengedtetik.

36. §. Az eljárás befejezése után az urbéri törvényszék minden vitapontok fölött egyenkint, de egy ítéletben, határozatának minden pontra nézve szoros indokolása mellett ítél.

37. §. Az ítélet a feleknek minden sietséggel kézbesítendő.

Azon félnek, melly az első bírósági ítélet által magát terhelve érzi, szabadságában áll, a kézbesítés utáni tizennégy nap alatt, panaszának okait írásban az első bíróságu urbéri törvényszéknél benyújtani, melly is azt, minden periratok fölterjesztésével az urbéri főtörvényszékhez juttatandja.

38. §. Az urbéri főtörvényszék a fölterjesztett pereket beérkezésük sorrende szerint veendi föl, s ítéleteit a feleknek az első bíróságu urbéri törvényszék útján kézbesítettendi, kiknek az urbéri leg-

felsőbb törvényszékhez folyamodás joga minden esetben megengedtetik.

Az ezen folyamodás közbevetésénél eljárás tekintetében a megelőző szakasz határozatai alkalmazandók.

Az urbéri legfelsőbb törvényszéknél a perek hasonlóképp beérkezésük sora szerint veendők föl.

Ha a felsőbb bíróság a nyomozásokat tökéleteseknek nem találja, a per kiegészítés, és a körülményekhez képest új ítélethozás végett az első bíróságu törvényszékhez visszaküldendő.

39. §. A jogerejü ítéletek végrehajtásának, kellő kiadásuk és hivatalbóli kihirdetésük után, és pedig az urbéri törvényszék egy tagja által, a szolgabírói hivatal egy tisztviselőjének hozzájárultával kell történnie.

A végrehajtó bizottmány a működő mérnök előleges meghallgatása után a végrehajtás idejét meghatározza, s erről a feleket olly hozzáadással értesíti, hogy a kitűzött végrehajtási határnapon a mérnök bevezetése végett jelenjenek meg, ellenkező esetben az jelenlétük nélkül is meg fogván történni.

A kihatás a bíróilag helybenhagyott szabályozási terv szerint történik. A kihatás befejezése után a bizottmány egy hites mérnök hozzájárultával az új telekkönyv, az új térkép és a telkek új táblájának hitelesítéséhez fog.

A végrehajtás befejezéséről a bizottmány az első bíróságu urbéri törvényszéknek minden perbeli és végrehajtási iratok előterjesztése mellett pontos jelentést teend.

40. §. Az első bíróságu urbéri törvényszék a megtörtént szabályozás eredményét, az illető munkálatokkal együtt, az illető telekkönyvi és adósor-

zati hivatallal, az erre vonatkozó további hivatalos eljárás végett közölni köteles.

41. §. Urbéri perekben perujításnak nincs helye.

A szabályozás alkalmával történt számítási vagy fölmérési hibák, vagy a végrehajtásnál elkövetett helytelenségek helyrehozása, megigazítás útján eszközöltetik.

Az ebbeli kérelem, különbeni elenyészése mellett, a szabályozás befejezésétől vagy a végrehajtás megtörténtétől számítandó egy év alatt bejelentendő.

Ez mind irásba foglalva az első bíróságu urbéri törvényszéknél, mind pedig szóval az illető szolgabirói hivatalnál, mint politikai hatóságnál történhetik, melly is e felől jegyzőkönyvet készítend, s azthaladék nélkül az urbéri törvényszekhez küldendi.

42. §. Ennek következtében az urbéri törvényszék, ha a kérelmet nyilván alaptalannak nem találja, saját tagjai közöl egyet egy hites mérnökkel együtt a helyszínére küld a végett, hogy a szolgabirói hivatal egy tiszteiselőjének hozzájárultával a szükséges nyomozások megtélessenek.

Ezen nyomozás napja és czélja az érdekllett felekkel olly hozzáadással tudatandó, hogy ezen határidő eltelte után további utólagos fölszólalásoknak helye nem leend. Ha ezen alkalommal barátságos egyesség nem létesülhet, a bizottmány erről az urbéri törvényszéknek jelentést leend.

A panasz azután jelen nyiltparancs szabályai szerint intézendő el.

43. §. A megigazítási ítélet végrehajtása az első bíróságu urbéri törvényszék egy ülnöke által, a szolgabirói hivatal egy tiszteiselőjének közremunkálása mellett s egy mérnök hozzájárultával esz-

közlendő, s arra a felek olly megjegyzéssel idézendők, hogy a végrehajtás különben az ő jelenlétük nélkül is meg fog történni.

A végrehajtásról az urbéri törvényszéknek jelentés teendő, melly is ezen nyillparancs 40 §. értelmében az illető telekkönyvei és adósorozati hatóságokat kellőleg értesítendi.

A 32-től 43-iglani §§.-ok a porrendet szabályozzák; miután a per írásbeli, s szóbeli kifogásoknak csak a mérnöki terv ellen van helyök, mindenik félnek ügyvédre leendő szüksége.

Egyébíránt az egész birói eljárásra nézve az 1836 VI. 3. és X. t. cz. 6, 7, 8, 9, 10. §.-ai, mellyek az országban eléggé ismeretesek, kiindulási pontul szolgáltak, csak a hol a gyakorlati szükség különösen az egyszerű és minél gyorsabb eljárás végett kívánta, módosítottak.

44. §. A fölméréshez megkívántató szekeres és kézi munkákat a volt jobbágyok ingyen kötelesek kiszolgáltatni. Az e részben előforduló egyéb költségeket a volt földesur tartozik viselni.

A szabályozási s tagosítási költségekre nézve megjegyzendő, hogy azokat az 1836 X. t. cz. 8. §. szerint a földesur tartozott viselni, — s a fölmérésténél szükséges ígás és gyalog munkát a jobbágyok csak az esetben szolgáltaták ingyen, ha a szabályozásért ők folyamodtak.

Ezen rendszabálytól lényegesen eltérni nem lett volna czélszerű.

Ugyan is a szabályozás és tagosítás legelőbb is a földesur érdekében fekszik; — hasznosságát és jótékonyosságát a jobbágyok nem fogják azonnal belátni, sőt néhol azt fogják képzelni, hogy ők rövidséget szenvednek, mert a közlegelő, vagy erdő ha-

szonvétele korlátoltabb, — némely irtások visszaadandók lesznek, — sokan pedig rég megszokott földjüktől nem szeretnek megválni a tagosítás folytán.

Bármilly alaptalanok is a jobbágyok ebbeli aggodalmai, mégis e 44. §. rendelkezése helyes és méltányos, annál inkább, mert e költségek megosztása gyakorlatilag is nagy nehézségekkel járt volna, mert ha a volt jobbágyokat is a költségek részének viselésére szorítani akarják, nem lévén e részben régi dijszabály, mindenütt a bíróságnak kellene azt meghatározni, s behajtani, s így az egész szabályozási munkálatot *executióval* kezdeni; miből ismét vizsgálódás az egész ügy hátráltatása következne.

Ennélfogva a legigazságosabb közélet, hogy a szükséges fuvar, és gyalog munkát mindenkor a jobbágyok, egyéb költségeket mindenkor a földesur viselje.

45. §. Minden benyújtványok, irományok, okiratok és tárgyalások, a mennyiben azok jelen nyiltparancs folytán szükségesek, vagy a mennyiben a jelen nyiltparancsban megállapított zárhatáridők megtartatnak, bélyeg-, díj-, és postabérmentesek.

Ezen nevezetes könnyebbsége a birtokosoknak világosan mutatja, hogy a kormány a maga részéről is mindenkép előmozdítja a szabályozási munkálat mielőbbi befejezését; — a kik tehát a kitűzött határidőket meg nem tartják, ez által az ügyet késleltetik, büntetésül e kedvezménytől megfosztatnak.

46. §. Az 1848. április hónap előtt végképen eldöntött és a volt magyar királyi helytartó tanács által az ítéletek végrehajtása végett az első bírósághoz visszaküldött minden szabályozási és tagosítási perek, az ezen nyiltparancsban kiszabott el-

járás megtartásával végrehajlandók, mi részben a legfelsőbb bíróság ítélete szolgál zsinórmértékül.

Ugyanennek kell történnie mindazon perekkel is, mellyek az 1848. aprilis hónap óta az egykori magyar királyi tábla által végképen eldöntettek s végrehajtás végett az illető bírósághoz visszaküldettek.

47. §. Az 1848. aprilis hava előtt indított, s a perben talált hiányok fölcilágosítása vagy kiegészítése czéljából az első bírósághoz ujalagos határozás végett visszaküldött perek, az ezen nyiltparancsban fölállított elvek szerint tárgyalandók s elintézendők.

Hasonló eljárás lesz megtartandó azon perekre nézve is, mellyek 1848. aprilis hava után az azóta fölállított ideiglenes bíróságok előtt indítottak, s első bíróságilag még el nem döntettek.

Azon perek, mellyek első bíróságilag már eldöntettek, de felsőbb átvizsgálás alá még nem terjesztettek, átvizsgálás végett az illető urbéri főtörvényszék elé terjesztendők, s ugy ezek, mint azok is, mellyek jelenleg felsőbb átvizsgálás alatt léteznek, a felsőbb s legfelsőbb urbéri hatóságok által ezen nyiltparancs elvei szerint döntendők el.

A főnálló főtörvényszékek által már átvizsgált perek ellen a folyamodás a legfelsőbb urbéri törvényszékhez ezen nyiltparancs elvei szerint történik.

Az eddigi törvények és az ezek értelmében hozott jogerejű határozatok alapján tett végrehajtások felsőbb bírósági átvizsgálás végett többé nem terjesztethetnek föl.

Miután többrendbeli szabályozó és tagosítási perek utósó bíróságilag eldöntvék, de végrehajtva

nincsenek, — némellyek pedig az 1849. nov. 3-ki ideiglenes bírósági szervezet c. betű 9. §. következtében függőben tartattak : szükséges volt e §§-ok abbeli rendelkezése, hogy e perek is a főnforgó cs. patensek értelmében végeztessenek be, s fogatosítottassanak.

48. §. A barátságos egyesség útján 1848. aprilis hava óta létrejött és végrehajtott tagosítások, ha és a mennyiben a mai napig ellenük fölszólalások nem történtek, többé meg nem támadtathatnak.

A még végre nem hajtott egyességek az urbéri föltörvényszék megerősítése alá terjesztendők.

Az idevágó irományok az illető telekkönyvi és adószorzati hatóságokkal (40. §.) közlendők.

A közös haszon által indítatva többhelyen a földesurak és jobbágyok barátságos egyezkedés útján létrehozta tagosítást (s e szerint elkülönítést). De megtörténhetnék, hogy valamelyik fél e patensek rendelkezéseiből némi hasznot húzhatni vélvén, most az ellen panaszolni fogna, — mi által csak a fölállított bíróságok úgy is elegendő munkája szaporítottatnék, s az országos cél akadályoztatnék, — de a panaszosok valószínűleg semmit sem nyerének, mert az egyességet fölbontani úgy sem lehetne :

igen bölcs tehát e §. abbeli rendelete, hogy az 1848. april. 11. óta történt és végre is hajtott egyességek, ha e patensek kelte (marcius 2-ka) előtt ellenük fölszólalás nem történt, teljes erejükben hagyatnak ; —

a végre nem hajtott egyességeknek megerősítése pedig a fölebbviteli urbéri törvényszékre bízatik.

49. §. Az egykori földesurak s a volt jobbágyok és ezektől különböző bánásmód alatt létező földbir-

tokosok között az ezen nyiltparancsban szabályozott jogviszonyok iránt keletkezett perlekedések, a mennyiben arra más hatóságok nem hivatnak, vagy hivatalba nem leendnek, az urbéri törvényszékek által intézendők el. Ha ezen törvényszékek az illyes perlekedést a legelőnek vagy az erdei haszonvételnek hivatalból eszközendő elkülönítésével vagy valamely már folyamatban levő tagosítással lényeges összefüggésben lenni találják, úgy a feleket ezen perlekedéseknek az említett birtokszabályozási eljárásoknál egyidejűleg elintézésére utasíthatják.

Ha az ezen nyiltparancs tárgyát képező perlekedésekben időközbeni intézkedés szükséges, úgy a politikai hatóságok kötelesek az előszabott folyamodási rendben, ideiglenes határozat által, a birtokállapotot, még pedig ezen nyiltparancs 19. és 20. §§. eseteiben az illető szolgáltatások teljesítése mellett fenntartani, mire nézve rendszerint az ezen nyiltparancs első szakában kimondott elvek figyelembevételével az 1848. jan. 1. birtokállapot, s jelen nyiltparancs 19. és 20. §§. eseteiben a szolgáltatásoknak 1848. január 1. állapota szolgáltnak sinormértékül.

Mindaddig, míg az e cs. patensekben érintett birtokviszonyok a kitűzött bíróságok által el nem intéztetnek, a politikai hatóság fogja a birtokállapotrai ideiglenes fölügyeletet gyakorolni, mellynek mindenkor, az urbér-megszüntetés előtti birtokállapot szolgál sinormértékül; — nehogy azonban illy határozatlan időpont által új kérdések keletkezzenek, az urbérmegszüntetés előtti idő állapot alatt mindig az 1848. január 1-sői állapot értetik.

50. §. Ezen nyiltparancsa jelenleg Horvátországnak egy járását képező Muraközre (csáktor-

nyai járásra) is, a Horvátország számára kiadott földtehermentesítési nyiltparancsban határozott fogantatosítási módok szerint alkalmazandó.

Ezen nyiltparancs végrehajtásával bel- és igazságügyi ministereink bizatnak meg, és az a végelt megkivántató utasítások, szabályok és oktatások kibocsátására felhatalmaztatnak.

Kelt birodalmi fő- és székvárosunkban Bécsben, ezer nyolczszáz-ötvenharmadik márt. másodikán, uralkodásunk ötödik évében.

Ferencz József, s. k. **(P. H.)**

*Gr. Buol-Schauenstein, s. k. Bach s. k.
Kraus s. k.*

*Legfelsőbb rendeletre
Rasonnet s. k.*

*) 1853-iki martiüs 2-án kelt császári nyiltparancs az urbéri kárpótlás és földtehermentesítés fogantatosítása iránt Magyarországbán.

MI ELSŐ FERENCZ JÓZSEF, Isten kegyelméből austriai császár; Magyar- és Csehország, Lombardia és Velence, Dalmát-, Horvát-, Tótország, Galliczia, Lodomeria és Illiria s Jeruzsálem, stb. királya; Austria főhercege stb. stb. §

olly czélből, hogy a földtehermentesítés Magyarországbán minden érdekeknek lehetőleg megfelelő módon eszközöltessék, s hogy a jogosítottak mielőbb az e részben megszüntetett járandóságokérti kellő kárpótláshoz jussanak, ministereink és birodalmi tanácsunk meghallgatása után Magyarországbán nézve következő határozatokat találtuk kibocsátandóknak :

*) A bir. trlapban 39. sz. a.

1. §. *Az urbéri kapcsolat és a földesuri törvényhatóság megszüntetése folytán elenyészett jogokért és járandóságokért a jogosítottak számára kellő kárpótlás rendeltetik.*

Ezen kárpótlás az ország által s csak az országos jövedelmekből teljesítettik.

Az 1848-ki törvények s az előbb tárgyalt az urbériség megszüntetéséből támadott birtokviszonyokat szabályozó cs. patensben ki van mondva azon alap, mellyre a kárpótlás fektettetett.

2. §. *Az ezen nyiltparancs szerint meghatározandó kárpótlásba, ugy az 1853-iki martius 2-kán kett nyiltparancsunkban megszűnteknek nyilvránított urbéri tartozások, mint a földesuri törvényhatóság megszüntetése folytán elenyészett jogok és járandóságok is befoglaltatnak.*

Illy jogoknak és járandóságoknak nyilvránítatnak :

1. *A házatlan szellérek (subinquinini) tartozásai.*

2. *A pálinkakazánoktól fizetett díj, a mennyiben ez az urbéri viszonyon alapul.*

3. *Az urbéri telkekeni boltnyitás és az ettől fizetendő bér beszedésének joga.*

4. *A kizáró mészárszéki jog.*

5. *A földesurnak azon joga, miszerint egykori jobbágyának a léгла- vagy mészégetést, a kővágást, agyag- és fővénységét annak földén megtilthatta, vagy ezen joggyakorlásáért magának adózást köthetett ki, a hol ezen jog a jobbágyi kapcsolat megszüntetéseig gyakoroltatott.*

Az itt előszámlált jogok és járandóságok, — valamint a jobbágyok tartozásai a kárpótlási általán öszveg kinézésénél beszámítottak. Melly föl-

dek tekintendők urbérieknek, melly tartozások urbéri tartozásoknak a fõnt tárgyalt cs. patens meghatározá; — ezeket tehát itt külön elõszámlálni nem szükséges.

3. §. *A földesuri törvényhatóság gyakorlásával egybekapcsolva volt kötelezettségek, a jelen nyiltparancs szerint a megszüntetett urbéri járandóságokért esõ kárpótlási összeg meghatározásánál már figyelembe vétettek. Ennélfogva azokért a kárpótlási összegbõl többé semmi sem huzatik le. Ezen kárpótlás a következõ határozatok szerint szabatik ki.*

Ezen szakasz rendelkezését az I. Részben bövebben fejtegettük.

4. §. *Miután az urbéri telkektõli tartozások Magyarországbán egyformán szabályozták, a földesuri kilenczedbõli jövedelem pedig minden megyéknek a közterhek egyforma elosztása végett az 1844. évben országgyûlésileg készített, s jelenleg az adó kivetésre használt osztályozása alapján kitudható; ennél fogva az urbéri kárpótlás osztályszerûleg sorozott általános összegben fog adatni.*

5. §. *Az említett osztályozást tekintve a megyék 8 osztályba sorozatnak.*

Az elsõ 7 osztály 3, a 8-dik pedig 2 alosztályra osztatik, a határok fõnálló urbéri osztályozása szerint, minél arra kell figyelemmel lenni, hogy az elsõ 7 osztályban a 4. és 5. urbéri osztálybeli határok a 3 osztályba, a 8. osztályzatban pedig a 3, 4 és 5. urbéri osztályok a 2. osztályba sorozandók.

6. §. *A kárpótlás a 8. osztályok mindegyike és az illetõ alosztályokbeli egy egész urbéri jobbágytelekért következõ módon állapittatik meg.*

Osztályozása a megyéknek, a mindegyik osztályra eső kárpótlási összeggel együtt

Osztály	a megyéknek			I.			II.			III.			IV.			V.			VI.			VII.			VIII.	
	a határoknak			1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2
Kárpótlási összeg	700	650	600	650	600	550	600	550	500	550	500	450	500	450	400	450	400	350	400	350	300	350	300			
	Fehér Sopron Moson Pozson Tolna Vas	Békés Csanád Esztergom Győr Nyitra Pest	Baranya Borsod Csongrád Komárom Somogy Veszprém	Abauj Arad Bars Bihar Heves Nógrád Zala Torna	Gömör Hont Szabolcs Szatmár Zemplén Zólyom	Sáros Szepes Ung Trencsén	Bereg Ugocsa Liptó	Árva Mármaros Turóc																		

Azon esetekben, mellyekben az 1844. év óta valamely megye területi kiterjedésében változás történt, a kárpótlás kitudásánál a telkek osztályozása tekintetében az 1844. évi állapot veendő alapul.

A vármegyéknek ezen az 1844 országgyűlés által történt közteherviselési képességeikre nézve osztályozásán alapul ezen 8 fő osztályokrai fölosztás, azon különbséggel, hogy a két első osztály egybeolvasztatott. A megyének alosztályozására nézve urbéri klassifikatio vetetett alapul, azon változással az eljárás egyszerűsítése végett, hogy a vármegyék többé nem 3-4-5 osztályu, hanem csak legfőlebb 3 és 2 osztályu földdel bírónak tekintetnek; ezen osztályok *alosztályok* — mert a kárpótlási összeg mértékére nézve a megyék ismét 8 *főosztályokba* soroztattak, a szerint, hogy az első VII. főosztályba sorozott megyéknek eddigi 4 és 5-dik osztályu földei itt a harmadik osztályuakkal tétettek egyenlők, — a VIII-dik főosztályba tartozó megyék 3 és 4-dik osztályu földei (ezeknek 5 osztályu nem volt) itt a 2-dikkal tekintetnek egyenlőknek. A melly föld tehát eddig a negyedik classisba tartozott — az most a 3-dikkal egyenlő kárpótlási sommában részesül például Biharmegyében vagy Barsban, de a VIII-dik főosztályhoz tartozó Máramarosban, a 2-dik classisualakkal egyformán kárpótlási összeg illeti. — A különbség e földek közt amugy sem volt nagy.

7. §. *A $\frac{3}{4}$, $\frac{2}{4}$, $\frac{1}{4}$ sat. telkektől járandóságok, ezeknek az egy egész telekérti osztályszerű kárpótlási összeghezű fölosztási arányához képest akkép határozandók meg, hogy ezért a jelen nyiltparancs 6. §-ban az egy egész telekre nézve ki-*

mondott kárpótlási összegnek $\frac{3}{4}$, $\frac{2}{4}$, $\frac{1}{4}$ stb. esik.

Zsellér-telekért, az illető megye osztálya különbségének tekintetbevétele nélkül, 50 frt (ötven forint) tőkekárpótlás határozlatik.

8. §. Azon telkek száma, melyekért kárpótlás fizetendő, a megyei hatóság által egy kincstári képviselő hozzájárulása mellett tudandó ki. Az ezért szabandó kárpótlási összegek fölszámítása egy saját, Magyarország öt közigazgatási területének mindegyikére nézve külön kinevezendő országos bizottmány által történik, mellynél a kincstár is képviselve leend. Az országos bizottmányok határozatai ellen a folyamodás utja a belügyministeriumhoz nyitva áll.

Az ezen nyiltparancs foganatosításával megbizott ministeriumok az ezen hivatalos működéseknél eljárást külön utasítás által határozandják meg.

A telkek számát, mikért kárpótlás jár, a megyei hatóság tudja ki; — a kárpótlási sommát egyenkint ezen megyei fölterjesztés nyomán az illető területi országos bizottmány (Pesten, Pozsonyban, Sopronyban, Nagyváradon és Kassán) számítja föl; — a ki magát megrövidítve hiszi, a belügyministeriumhoz folyamodik.

9. §. Egy különös nyiltparancs által lesz meghatározva, hogy a kárpótlás a jogosítottak számára, minden érdekeltek jogainak megóvása mellett, a kitelhető gyorsasággal mi módon s melly kutsfökből fizetendő.

Az alatt előlegezések fognak adatni, a már kibocsátott rendszabályok szerint.

Mi módon fizetessék ki a kárpótlás — egy ezu-

táni nyiltparancs fogja meghatározni, melly természet szerint az illető birtokon biztosítva volt hitelezők, vagy bármilly jogos követelések biztosítására, illetőleg kielégítésére nézve is egyuttal intézkedni fog.

10. §. *A maradék-földekért, mellyek 1853-di-ki martius 2-kán kelt nyiltparancsunk 8. §. szerint a jelenlegi birtokosok kezei közt hagyatnak, a kárpótlást egyedül ezek és az ország közrejárulása nélkül kötelesek fizetni.*

A kárpótlási összeg az első bíróságú urbéri törvényszék által akkép szabandó ki, hogy ezen földek minden holdjáért azon összeg határozassék, melly az ezen nyiltparancs 6. §. szerint az illető határbeli egy telekre szabandó kárpótlási összegből, az ugyanazon határban egy telekre törvényesen megkivántató állomány tekintetbe vételével, egy holdra kárpótlási átalányul esik.

A kiszámított kárpótlás egyéni jegyzéke végső megállapítás végett a megyei hatóság útján az illető országos bizottmány elé terjesztendő.

Maradék földek, mellyek tudniillik a jobbágyot törvényesen illetett telki állományon fölül kezei közt találtatnak, birtokában hagyatnak; de ezektől a kárpótlást a jobbágy maga fizeti. E kárpótlás so mmája ugyan az, mellyet az ország az urbéri telkekért fizet, mert ezek is urbéri földek, ámbár urbér szerint nem maradtak volna mostani birtokosánál, hanem új telek alkottatott volna belőlök. A kárpótlás kiszámítása egy holdra akkint történik, például: azon határban egy telekért jár 400 ft. kárpótlás; — hány hold képez egy telket? tehát 400 ftból mennyi esik egy holdra?

11. §. *Az 1853-i martius 2-kán kelt nyiltpa-*

rancsunk határozatai szerint megválthatóknak nyilvánított, nem urbéri természetű tartozásokérti kárpótlás, a kötelezettek által egyedül, s az országközrejárulása nélkül következő szabályok szerint fizetendő.

12. §. A megválthatóknak nyilvánított tartozások megváltásának csak akkor van helye, ha az a járandósághoz-jogosítottak által, vagy az ugyanazon jogosított irányában egy községben lekötelezettek mindnyája vagy legalább ezek nagyobb része által az ugyanazon egynemű földtől tartozásokra nézve kéreltik, s az az illető megyei hatóság által intézendő el.

Nem urbéri természetűek például (a 38. számú patens 9. §-ában b. c. d. betűk alatti irtások), — a telekhez nem tartozott szőlők, s minden egyébnemű a jobbágnak örökidőkre használatra adott földek. Ezeket a jobbágy maga váltja meg, — de csak az esetben, ha a volt földesur, vagy az ugyanazon nemű föld haszonvételétől kötelezettek többsége kívánja. Ha egyik sem kívánja — az eddigi tartozások tovább is teljesítendők.

13. §. Mindenek előtt a felek barátságos egyezkedése megkísérlendő, mellynél a kölcsönös követelések kiegyenlítése a tartozással terhelt földek egy részének átengedés által is történhetik, és sikerülés esetében a létre jött egység a megyei hatóság által megerősítendő.

Ha az egység kísérlete sikertelen marad, a megváltás következő módon fogantatosítandó :

a) a pénzbeli tartozások, a mennyiben azok eddigi bécsi értékben fizetettek, névszerinti összegükben, a bécsi értéknek 250 : 100 folyam szerinti conventiósi pénzre vonása mellett, számítandók.

b) A természeti munkabeli szolgáltatások az urbéri megváltási árak szerint, egy igás nap 20 pengő krjával, egy gyalog nap pedig 10 pengő krjával veendők számításba.

c) A kikötött vagy divatozó termésbeli adózásokból keletkező jövedelmek kiszámítása végett egy választott bíróság állítandó föl, melly az a) és b) pontok alatt érintett tartozások mennyisége és minősége iránt támadó vitakérdések fölött is határozand.

Ezen választott bíróság egyik tagja a járandóságához jogosított vagy a jogosítottak összesége által, a másik a kötelezettek által nevezendő ki, a főnök pedig a kinevezett két bírót által választandó.

A választott bírót, azon fél részére, melly kinevezési jogával a megyei hatóság által e végre kifizendő határidő alatt nem él, valamint a főnököt is, azon esetben, ha ennek választása iránt a bírák meg nem egyezhetnek, a megyei hatóság nevezi ki.

d) A választott bíróság köteles úgy a termésbeli adózások mennyiségét és minőségét, mint az 1836—1845. évekbeni helybeli s ezek hiányában a legközelebbi piaczi árakat kitudni s tíz évi közepszámítás szerint az évi jövedelmet meghatározni.

e) Az összes szolgáltatásoknak megállapított évi értéke huszszoros összegben tőkésítendő, a beszedési költségek s a földesur egyéb terhei fejében egy hatodrészt levonandó, s az ekkép megállapított váltásösszegnek részletenkénti lefizetése iránt a felek között a barátságos egyezkedés megkísérlendő.

Ha a barátságos egyesség létre jő, úgy az a megyei hatóság jóváhagyása alá terjesztendő, és a

kikötött részletenkint fizetés a kötelezettek által egyedül s az ország közrejárulása nélkül teljesítendő.

Azon esetben, ha a barátságos megegyezés nem létesül, a megyei hatóság köteles az egész tárgyalást véleményével együtt az illető országos bizottmány elé terjeszteni, melly az egész eljárást megvizsgálandja s a megváltás iránt véghatározatot hozand.

A megyei hatóság s illetőleg a választott bíróság végzése ellen a föllebbezés az országos bizottmányhoz, ettől pedig a belügyministeriumhoz intézendő.

E 13-dik § igen részletesen és világosan intézkedik a megváltás mikénti véghezviteléről.

Ő Felsége atyai gondoskodása oda is kiterjeszkedett, hogy a felek perlekedések által sok költségbe ne verjék magukat, és ezért oda utasította a megyei hatóságokat, hogy a barátságos kiegyezést a mennyire lehet, előmozdítsák.

Ha ez nem sikerül és a tartozások mennyisége kétséges vagy kétségbe vonatik, akkor ennek kitudása és megbirálása végett, a felek által, t. i. egy bíró a jobbágyok által, egyik a földesuraság által választatnak, kik aztán egy harmadikat választanak.

Ezen választott bíróság számítja föl a tartozások értékét egyenkint és összesen az itt leirt módon; az így kiszámított összegnek fizetési ideje iránt újra barátságos egyességet kísért meg, — ha az egyesség létrejő, akkor a megyei hatóságnak, melly a földnépének jóvoltára fölügyelni tartozik, jóváhagyás végett alávetendő, — de ha az egyesség nem jött létre, akkor a választott bíróság egész el-

járása a megye által az illető országos választmánynak terjesztetik föl, melly aztán véghatározatot hozand.

De ha a tartozások mennyisége és minősége fölött kétség nincs, akkor a választott bíróság szükségse sem forog föl.

A mi pedig az a) betű alatt, a pénz neme iránt rendeltetett nem annyit tesz, hogy a ki eddig egy bankó forintot fizetett — a váltságnál egy ezüst forint számittassék be, — hanem váltó vagy is bankó forint helyett *24 krajczár pengő* számítassék, — 5 váltó forint helyett *2 pengő forint* és a többi. Tehát ez által a sommán változás nem történik, — hanem miután ez már bevett szokás, így számítani könnyebb és egyszerűbb is; — így tehát csak a névben van változás, nem az összegben.

Végtére nem mulaszthatom el a jobbágyságot e 13. §. első pontjában levő azon rendeletre figyelmeztetni, melly szerint a „megváltás a tartozással terhelt föld egy részének átengedése által is“ történhetik. Ez igen kedvező pont a volt jobbágyokra nézve; mert földtulajdonhoz juthatnak az esetben is, ha pénzük nincsen a váltság tökéletes lerovására; ugyan is a váltságot legalább egy részben leróhatják. Például, kinek 50 holdja van, szivesen adhat oda belőle 10 — 15 holdat, hogy a többi 35 minden fizetés nélkül tulajdonává váljék, még pedig azonnal, míg ellenben a pénzváltás útján, ha 10 esztendeig sem fizeti le a váltságot, tiz esztendő múlva sem mondhatja, hogy tulajdonossa. *)

*) Az ezen patensben a „jobbágyok“ mellett előforduló kitétel „esektől különböző bánásmód alatt létező földbirtokosok“ alatt értendők a nem urbéri földek birtokosai, mint a curialisták, contractualisták, szállóbirtokosok, s a felék.

14. §. *Egy különös intézkedés határozandja meg, hogy a kötelezettek a 10. bezárólag 13. §§. eseteiben a járadékokat és a váltságlöket milly módon tartoznak lefizetni, s hogy az a cs. k. hatóságok közremunkálása mellett a jogosítottak számára mi-kép szolgáltatandó ki.*

Mi módon történjék a maradék földekérti kárpótlási, és a nem urbériekérti váltsági összeg fizetése, azaz lerovása, egy különös intézkedés fogja meghatározni, — s a hatóságok e részben is ellenőrködni.

15. §. *Ha az ezen nyiltparancsban érintett kárpótlás mellett megszüntetett, vagy megválthatóknak nyilvántott szolgáltatásokkal a volt jobbágyok és ezektől különböző bánásmód alatt létező földbirtokosok 1853-diki január 1-jéig tartozásban vannak, azoknak pénzzé változtatása és hat egyenlő félévi részletekbeni lefizetése a volt jobbágyok és ezektől különböző bánásmód alatt létező földbirtokosoknak megengedtetik, a mennyiben az egyességek vagy birói ítéletek által, mellyek ezennel fentartatnak, nem akadályoztatik.*

Az illyes hátralékok pénzzé változtatása az ezen nyiltparancs 13. §-ban megállapított árak szerint, behajtása pedig sommás per útján eszközözlendő.

Akár urbéri akár nem urbéri tartozások restancziáit (azaz hátralékait) tehát nem tartozik a hátralékban levő jobbágy vagy másféle itt érintett földbirtokos *egyszerre letenni*, hanem megengedtetett neki, hogy 3 esztendő alatt fél esztendei rátákban fizethesse, ha csak szerződés, vagy birói ítéletnél fogva már előbb más intézkedés nem történt.

A tartozásoknak pénzben kiszámítása a 13. §-ban foglalt árszabály szerint történik.

16. §. Ha egyes jobbágyok, vagy egész községek urbéri szolgáltatásait, munkáikat és adózásaikat a földesurasággal szabad egyességgel megállapított pénzüsszegért örökidőkre megállították (megszüntettek), az illyes, szerződésileg örökre megszüntetett szolgáltatások, ha a kikötött szerződési föltételek már egészen teljesítvék, vagy a szerződések tartalma szerint jelen nyiltparancs kibocsátása napjáig egészen teljesítendők lettek volna, a kárpótlási tárgyalás tárgyát nem képezik, s visszövetelésre, a megállapított kötelezettségek alóli fölmentésre, vagy a közjövedelmekből megtérítésre igénye egyik félnek sem lehet.

17. §. Ha az illyes szerződések csak részleg teljesítettek, a kötelezettek csak a jelen nyiltparancs kibocsátása napjáig már lejárt részleteket kötelesek lefizetni, s az addig le nem járt részletek lefizetése alól fölmentvék.

A jogosítottaknak ellenben igényük van az ezen nyiltparancs elvei szerint kiszabandó kárpótlás azon hanyadrészére, melly a megszüntetett szolgáltatásoknak a szerződési feltételekhez képest még nem teljesítettnek mutatkozó részére esik.

18. §. Ha a megszüntetési szerződésekkel a kötelezetteknek egy általános összegért az urbéri terhek megváltásán kívül nem urbéri természetü földek vagy földesuri jogok is adattak át, és ha az urbéri szolgáltatásokért eső összeg a szerződésekben ki nem vehető, ezen szolgáltatások értékét szakértők és választott bírák által kell kitudni és ezen nyiltparancs 16. és 17. §§. határozatai szerint eljárni.

19. §. A jelen nyiltparancs 16. 17. és 18-dik §§-ban érintett tárgyak fölött a megyei hatóság

első, az illető országos bizottmány másod folyamódásilag határoz.

Az országos bizottmány ezen határozatai ellen a folyamodás a belügyministeriumhoz intézendő.

A 16. 17. 18. 19. §§-sok az örök váltásági szerződésekről szólnak.

És ugyan a 16. §. szerint *azon örök váltásági szerződések*, mellyek folyó évi martius 2-káig már egészen teljesítettek, vagy mellyeknek a szerződés szerint egészen teljesítve kellett volna lennie — azokba e cs. patensek nem avatkoznak; nem mentetik föl kötelezettsége alól az egyik felet, — valamint a másik fél sem követelhet az országtól kárpótlást; — ha a szerződés szerinti váltáság nagyobb vagy kisebb is mint az itt meghatározott kárpótlás — azért viszontkövetelésre egyiknek sincs joga. Szóval a szerződés teljes erejében marad, s így a hátralevő, martius 2-ka előtt lejárt, de nem fizetett rátákat a kötelezettek maguk tartoznak leróni.

A 17. §. szerint teljes erejében marad a szerződés is, melly még f. é. mart. 8-káig teljesítendő nem volt, az ezen időpontig lejárt rátákra nézve; ezeket a kötelezettek tartoznak leróni; — de a martius 2-káig le nem járt rátáknak, azaz, mellyek csak ezután lennének fizetendők, ezeknek fizetése alól a kötelezettek fölmentetnek, s az arányos kárpótlást fizeti az ország. A 17. §-ban érintett „*hanyadrész*” pedig úgy értendő: például, ha az örök váltásági szerződés szerint egy telekért határozottatott 800 ft., — és ebből martius 2-káig lefizettetett, 400 ft. — azaz fele, a szerződési sommának egy től járó

fele; és tegyük föl, hogy e telkek a cs. patens szerint 600 ft. kárpótlásban részesítendők, — tehát ennek fele 300 ft. — s így az ország által még 300 ft. fizettetik, — a már lefizetett somma nagyobb vagy kisebb voltára tekintet nincsen.

Természetes, hogy e patens rendelkezései csak az *urbéri örökváltságokra* illenek, mert a nem urbérieket minden esetben a jobbágy maga váltja meg.

Ezért rendeli a 18. § is, hogy ha az urbériekkel együtt *nem urbéri tartozások is* váltattak meg egy általányösszegben (mellynek még f. é. mart. 2. előtt nem kellett egészen lefizetve lenni), akkor a mi még a hátralevő rátákból az *urbéri telkekért* esik, kitudandó, s ez az országos kárpótlás tárgya.

Minden az *örökváltsági szerződésekből* támadó panaszokban a *megye*, másod bíróságképen az országos *bizottmány*, legfelsőbb bírókép a cs. k. *belügyministerium* itél.

20. §. *Az ezen nyiltparancs szerint a megszűntetett urbéri járandóságokért szabandó kárpótlás az egykori földesuri birtokok után, a birtokos személyének különbsége nélkül kitudandó, és nem csupán a magánföldesurakat, hanem az egyházi, kamarai, pénzalapi- és alapítványi javakat is illeti.*

Az egyházi, pénzalapi és alapítványi, továbbá a kamarai javakra eső kárpótlási összegek jog- és kezelési viszonyait tárgyazó közelebbi határozatok külön rendelkezésnek tartatnak fön.

E szakasz a volt jobbágyokat nem illeti, ő rájuk nézve mind egy akár magános, akár az egyházi, vagy kamarai fundatio volt a földesurasága — az ő jussán most már nem változtat.

21. §. *A mennyiben az egyházi tized vagy királyi adományozás (Donatio regia) vagy jogérvényes örökbevallások folytán magánosok tulajdonává vált, az egyházi tized megszüntetése által keletkezett veszteségek az országos jövedelmekből megtérítendőek.*

Az évi jövedelem a tizedlajstromokból és beszolgáltatási jegyzőkönyvekből, s illy segédadatok hiánya esetében az igazolandó bemondások alapján az 1836—1845. évrőli tizevi középleg szerint, a megyei hatóság által kinyomozandó, s a telekadó-provisorium árai szerint, egy hatodrésznek, a behajtási költségekérti levonása mellett, értékesítendő.

Ott, hol megváltási szerződések léteznek, a kárpótlás az ezen tíz évbeli megváltási árak alapján minden további levonás nélkül megállapítandó.

Ha illy esetekben a lelkész az említett tizednek tizenhatod vagy különben valamelly hanyadrészét huzta, azért a megfelelő rész a jogosított számára kitudott kárpótlási összegből az illető javadalom rovására levonandó.

22. §. *Az alsóbb rendü papság tizedvesztésé-
geért a kárpótlás az egyházi jövedelmek 1802-ik
évi összeírása alapján, mint járadék, az országos
jövedelmekből szabandó ki.*

E §-okra nézve megjegyzendő, hogy a magyar katolikus egyházi rend a papi tizedről keresztényi nagylelkűséggel minden kárpótlás nélkül lemondott.

E §-sok tehát rendelkeznek a tized megváltásáról, ha az, mint néhol volt az eset, magán személyek javadalma volt.

De továbbá e nagy lelkü lemondás következtében az alsóbb rendü papság tizedvesztése által sok helyen igen szorult állapotba jutott — ezért tehát e járadék kárpótlása az országos jövedelmekből fog nekik Ő Felsége parancsolatjából kiszabatni.

23. §. Az egyházak, plébániák és iskolák számára adózások és szolgáltatások, mellyek sem az egyházi tizeden általában, sem az urbéri telkektől földesuri kilenczeden nem alapulnak, a megszüntetett szolgáltatások között nem foglaltatnak, és a kötelezettek által továbbá is teljesítendők.

E szakasz magában is világos. Föl sem is tehetni, hogy illy jótékony és istenes czélokra való adakozást valaki megtagadni akarna, annál inkább, mert ezen adakozásoknak az urbéri viszonynyal semmi köze, tehát azzal meg sem szüntenek.

24. §. Az ezen nyiltparancsban kijelelt földtehermentesítési-, kárpótlási- vagy megváltási ügyekre vonatkozó minden benyújtványok, okiratok, irományok és tárgyalások bélyeg- díj- és postabérmentesek.

Itt megujtattott Ő Felsége azon kegyelme, hogy (valamint az előbbi patensben szóban forgott birtokszabályozási, ugy) ezen kárpótlási és váltásági ügyekbeni folyamodások, s egyéb iratok minden bélyeg-díj és postabértől menttek legyenek.

25. §. Ezen nyiltparancs a jelenleg Horvátországnak egy politikai járását képező Muraközre (csáktornyai járásra) is, a Horvátország számára kiadott földtehermentesítési nyiltparancsban foglalt kiviteli módokhoz képest alkalmazandó.

Jelen nyiltparancs végrehajtásával belügyi mi-

nisterünk az igazság- és pénzügyi ministerekkel egyetértésben bízatik meg, és a foganatosításra megkívántató utasítások, szabályok és oktatások kibocsátására felhatalmaztatik.

Kelt birodalmi fő- s székvárosunkban Bécsben, ezer nyolczszáz ötvenharmadiki martius másodikán, uralkodásunk ötödik évében.

FERENCZ JÓZSEF s. k. (P. H.)

Gr. Buol-Schauenstein s. k., Bach s. k., Krauss s. k.

Baumgartner s. k.

Legfelsőbb rendeletre :

Ranssonnet s. k.

TOLDALÉK.

A szerbvajdaság és temesi bánságra nézve főn- forgó némelly különbségek.

A Szerbvajdaság és temesi bánságot illető (41 és 42 sz. a.) nyiltparancsok §§-ainak száma és tartalma teljesen megegyeznek a Magyarországot illetőkkel.

Különbség csak a 41. sz. a. 3-dik szakaszában, hol az urbériség kimutatására szolgáló urbéri tabellák mellett még „az azokat pótló oklevelek,“ mint az átadási hivatalos tudósítások (resignationales) is említettnek, továbbá különbség a 17.§-ban van, hol a *szőlők* mellett még *szilvákertekről* is tétetik említés, mint a mellyek a szőlőkkel ugyanazon természetű földek.

A „*megye*“ helyett „*ideiglenes kerületi hatóság*“ áll.

Minden kerületben egy első bíróságú *urbéri törvényszék* állittatik, — egy főlebbviteli *urbéri főtörvényszék* Temesvárott, s ettől a *főurbéri törvényszékhez* Bécsbe történik a főlebbvitel.

Valamint *egy országos bizottmány* állittatik Temesvárott.

A magyarországi megyékre nézve főnnálló kárpótlási VIII. főosztály e területre is alkalmaztatik,

a szerint, hogy az ezelőtti Bács-Bodrog, Torontál és Temes az első főosztályba, Krassómegeye pedig a hetedikbe tartozik. Az alosztályok szinte az urbéri classificatio szerint tartattak meg.

A telkek osztályozásánál, a megyék előbbi fölosztása, s az 1844-ki állapot szolgál sinórmértékül.

Az *illoki és rumai* járásra a Horvátországra nézve megállapított szabályok *alkalmaztatnak*;

Ellenben a Horvátország egy járását képező *Muraközre* — a Magyarországra szólló szabályok illesztetnek.

Figyelmeztetés.

Félreértés elkerülése végett megjegyzendő, hogy a csász. nyiltparancsok eredeti szövege *fekvő betűkkel*, — a magyarázó megjegyzések a szakaszok után illy álló betűkkel nyomatvák.

A.

Egész jobbágy-telek után járó szántóföldek és rétek mennyisége

Megyében	Szántóföldek					Rétek			Királyi parancsolatnál fogva, mely kiadatott		
	Helység osztálya szerint					Rét osztálya szerint			eszten- dő	hónap	nap- ján
	I.	II.	III.	IV.	V.	I.	II.	III.			
	Hold					Kaszáló					
Abauj	22	24	26	—	—	6	6	8	1772	September	20
Arad	26	28	30	32	—	8	10	12	1770	September	14
Árva	24	26	32	40	—	6	6	8	1771	Augustus	26
Bács	32	34	36	38	—	22	22	22	1771	October	9
Baranya	22	24	26	—	—	8	10	12	1766	December	4
Bars	18	20	22	24	—	6	6	8	1779	Január	13
Békes	34	36	38	—	—	22	22	22	1771	Majus	8
Bereg	18	20	22	24	28	8	10	12	1774	Augustus	2
Bihar	26	28	30	32	—	8	10	12	1771	December	24
Borsod	26	28	30	32	—	8	10	12	1770	October	12
Csanád	36	38	—	—	—	20	20	20	1771	Február	20
Csongrád	34	36	38	—	—	22	22	22	1771	Majus	6
Esztergom	20	22	24	—	—	6	8	10	1768	Majus	4
Fejér	22	24	26	—	—	8	10	12	1767	Majus	20
Gömör	24	26	28	32	—	8	10	12	1772	September	18

Győr	20	22	24	—	—	6	8	10	1768	April	2
Heves	26	28	30	32	—	8	10	12	1770	October	6
Hont és (K. H.)	18	20	22	—	—	6	6	8	1770	Majus	28
Komárom	20	22	24	—	—	6	8	10	1768	Martius	16
Liptó	18	20	24	—	—	6	6	8	1770	September	29
Marmaros	22	24	26	30	—	8	10	12	1772	September	30
Mosony	20	22	24	26	—	6	8	10	1771	October	14
Nógrád	20	22	24	26	—	6	8	10	1770	Augustus	11
Nyitra	16	18	20	22	24	6	6	8	1760	Januarius	2
Pest	24	26	28	30	—	8	10	12	1768	October	28
Pozsony	16	18	20	22	—	6	6	8	1767	December	8
Sáros	20	22	24	26	—	6	6	8	1772	Augustus	19
Somogy	22	24	26	—	—	8	10	12	1773	Aprilis	28
Soprony	16	18	20	22	—	6	6	8	1767	Januarius	19
Szabolcs	28	30	32	—	—	8	10	12	1773	Aprilis	28
Szala	18	20	22	—	—	6	6	8	1765	October	31
Szathmár	26	28	30	32	—	8	10	12	1773	September	6
Szepes	22	24	26	30	—	8	10	12	1768	Majus	2
Tolna	22	24	26	—	—	8	10	12	1766	December	8
Torna	26	28	30	32	—	8	10	12	1771	October	7
Trencsén	16	18	20	22	—	6	6	8	1771	Augustus	26
Thurócz	16	18	22	—	—	6	6	8	1771	December	30
Ugocsa	20	22	24	—	—	8	10	12	1774	Aprilis	25
Ungh	20	22	24	26	—	8	10	12	1773	Majus	1
Vas	18	20	22	—	—	6	6	8	1776	Julius	21
Veszprém	22	24	26	—	—	6	8	10	1768	Majus	4
Zemplén	20	22	24	26	—	6	8	10	1778	Majus	24
Zólyom	18	20	22	24	—	6	6	8	1770	November	16

TARTALOM.

	Lap.
Bevezetés	3
I. Rész : <i>Általános fölvilágosítása a martius 2-ki császári patensek indító okainak a közjó tekintetéből</i>	5
1-ső Fejezet : Visszapillantás az urbéri állapotokra	5
2. „ Ki lehetett illy viszonyok közt a legjobb bíró?	9
3. „ Az urbériségekrőli intézkedések	11
4. „ A jobbágy kézen levő nem-urbéri birtok rendezéséről	20
„ A földbirtok egyébkinti szabályozásáról	25
6. „ Különös urbéri törvényszékek s bizottmányok föllállítása, és ezeknek köre	33
7. „ Az országos kárpótlás és a magános váltságról	36
8. „ Átnézete a birtokrendezés országos következményeinek	44
II. Rész : <i>A császári patensek szövegének pontonkinti jogi magyarázata</i>	49
Toldalék : A szerbvajdaság és temesi bánásra nézve fönforgó különbségek	102
Függelék : A)	104

Figyelmeztetés.

Ezen füzet első kötetét teszi egy gyűjteménynek, melyly „**Népszerű Törvénytár**” czim alatt új törvénykönyveinket fogja rövid kivonatban s népszerűn magyarázva sorjában tartalmazni. Az első kötetet képezi e füzet, melyly az „Urbéri s egyéb birtokviszonyokra vonatkozó törvényt” foglalja magában. A második füzet, melyly szintén már megjelent s minden könyvkereskedőnél kapható „**Az új büntető törvénykönyvet**”, a harmadik füzet az „**Általános polgári törvénykönyvet**” foglalja magában. A további füzetek hasonló rövid magyarázattal előadandják mindazon törvényeket, melyeket az ország minden lakójának, földbirtokosnak, kereskedő- és mesterembernek ismernie szükséges.

Hogy pedig a kevésbé vagyonosak is képesek legyenek a törvény ismeretéhez jutni a lehető legolcsóbbra szabott e füzetek ára t. i.

csak 16 pengő krajczárra.
